

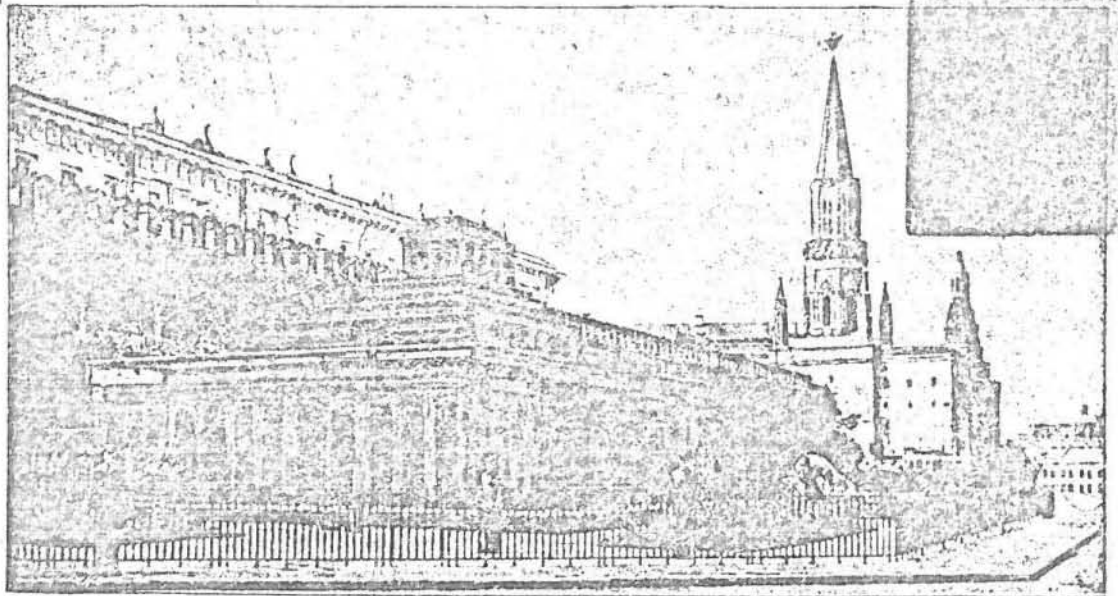
1/1 196

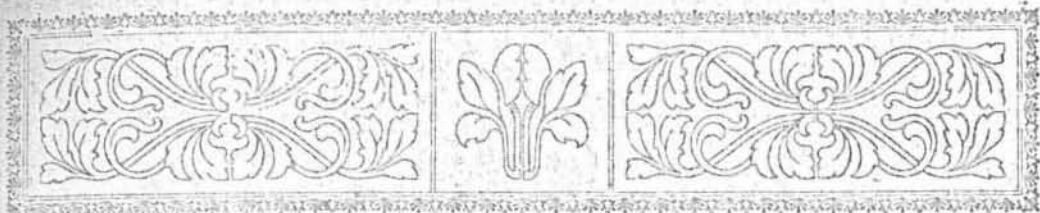
Delavsko-kmetske
MATICE

ZAPISKI

Posamezna številka 10 D

1976

Naša uvodna beseda.

Delavski razred ima svojo lastno znanost — marksizem, ki je najostrejše orodje človeškega mišljenja in človeškega spoznanja. S pomočjo marksistične teorije se znajde proletariati v najbolj zapletenih vprašanjih družabnega življenja in razrednega boja.

Marksizem je izpopolnil Lenin. In danes govorimo o leninizmu. Leninizem ni nič drugega kot teorija in taktika proletarskega osvobojenja v splošnem, teorija in taktika prevzeta oblasti po proletariatu posebej.

Lenin, učenec Marxa in Engelsa, je živel v času razvitega imperializma, v dobi, ko je proletariati že zmagal na šestini zemeljske krogle, uničil meščansko demokracijo in začel dobo proletarske demokracije. Zato je leninizem le nadaljnja, popolnejša razvojna stopnja marksizma.

Imperializem je do skrajnosti poostril nasprotstva v kapitalizmu, poostril jih je do one meje, za katero se začne doba proletarske demokracije. Popolna moč monopolističnih trustov, sindikatov, bank in finančne oligarhije v industrijskih deželah, ostro nasprotstvo med poedinimi finančnimi skupinami in imperialističnimi državami, besni boj imperialističnih sil za osvojitve surovin, novih ozemelj, za novo delitev že razdeljenega sveta, nasprotstvo med malo skupino vladajočih „civiliziranih“ narodov in med stotinami milijonov zatiranih kolonialnih in drugih narodov — vse to izpodkopava hitro postojanke kapitalizma in daje proletariatu nove močne rezerve za njegov odločilni boj proti buržuaziji.

Na tej stopnji kapitalističnega razvoja so odpovedala v razrednem boju sredstva in načini, ki jih priporoča še danes Druga internacionala.

Proletariati je moral kreniti na nova pota za doseg svojega končnega cilja, ki je danes njegova konkretna bližnja naloga. To pot mu kaže in ga vodi preko in mimo vseh nevarnosti marksistično-leninistična teorija. In v tem smislu bo služila naša revija proletarskemu gibanju Slovenije, ki s težavo in čestimi napakami išče izhoda. Kolikor je bilo napak v razredno-bojevnem gibanju proletar-

riata Slovenije, so te napake izvirale predvsem iz tega, ker je primanjkovalo teoretične jasnosti, marksistične izobrazbe med proletariatom, radi česar se je posrečilo nekaterim laži- „voditeljem“ speljati gibanje začasno na napačno pot. Razredno-bojevni proletariati se je sicer teh „voditeljev“ otrešel, ali še danes se čutijo posledice njihovega dela in proletariati se mora zavarovati pred tem, da se v bodoče kaj takega ne bo več ponovilo.

Pa bo kdo rekel, da smatramo mi teorijo za važnejšo kot prakso. Ne.

Kajti kaj je marksistična teorija? Ona je izkušnja delavskega gibanja vseh dežel. In teorija je seveda brezpredmetna, če ni spojena z vsakdanjo bojovno prakso, kakor je tudi praksa slepa, če ne osvetljuje njene poti teorija. Ali teorija postane najsilnejša moč delavskega gibanja, če je tesno združena s prakso, kajti le teorija more dati gibanju prepričanje, le ona daje razumevanje dogodkov, le ona pomaga praksi, da razume, kam in kako se gibljejo razredi danes in kam in kako se bodo razvijali v bližnji bodočnosti. „Brez revolucionarne teorije ni revolucionarnega gibanja.“ (Lenin.)

Politična in strokovna proletarska glasila se pečajo v glavnem z vprašanji vsakdanjega življenja in boja. Naše knjige in brošure (človeka je sram, če pomisli, kako malo, malo jih je v slovenskem jeziku) se pečajo s posameznimi vprašanji, v njih ni raznovrstnega materiala. Revija je življenska potreba našega gibanja. Potrebujemo jo kot zrak za dihanje. Naša naloga ni samo, da prepričamo množice o pravilnosti našega programa, naših načel in naše taktike in da gibanje čim bolj krepimo na širino, temveč mi moramo posvečati vso pažnjo tudi poglobitvi gibanja, ustvarjati zavedno gibanje množic, gibanje zavednih, za boj sposobnih delavcev in kmetov. Ko bomo imeli čim več umsko, duševno in moralno sposobnih borcev, tedaj bo šlo gibanje tudi bolj v širino in bo istočasno ohranilo in utrdilo svoj temelj. Zmagovito je le ono proletarsko gibanje, v katerem je vsakdo sposoben, da izrazi o vsakem vprašanju svoje jasno mišljenje, da kontrolira svoje mišljenje in mišljenje drugih; le v takem gibanju je mogoče delati po enem jasnem načrtu, po eni taktiki, obvezni za vse. Potem nas veliki dogodki in sovražnikovi napadi ne bodo več našli nepripravljenih in proletariati bo vedno obvladal najbolj zapleten in težak položaj.

S sodelovanjem vseh sposobnih sodrugov, s požrtvovalnostjo vseh zavednih delavcev in kmetov bo mogla revija izpolniti svojo nalogo.

C. Š.

Roza Luxemburg:¹

Vloga militarizma v akumulaciji kapitala.

Militarizem ima v zgodovini kapitala popolnoma določen pomen. On spremlja korake akumulacije v vseh njenih zgodovinskih fazah (stopnjah). V periodi (dobi) takozvane „primitivne akumulacije“, t. j. v začetkih evropskega kapitala, igra militarizem odločilno vlogo pri osvajanju Novega Sveta in Indije, dežele dišav, pozneje pri osvojitvi modernih kolonij, pri uničenju socialnih zvez primitivnih družb in prilastitvi njihovih produkcijskih sredstev, pri izsiljenju blagovne trgovine v deželah, katerih socialna struktura ovira blagovno gospodarstvo, pri nasilni proletarizaciji domačinov in izsiljenju meznega dela v kolonijah, pri stvarjenju in razširjenju interesnih sfer evropskega kapitala v izvenevropskih pokrajinah, pri izsiljenju železniških koncesij v zaostalih deželah in pri izvršitvi zahtev evropskega kapitala iz internacionalnih posojil; končno ima svoj določen pomen kot sredstvo medsebojnega konkurenčnega boja kapitalističnih dežel za polja nekapitalistične kulture.

Militarizem s čisto gospodarskega stališča je za kapital prvovrstno sredstvo za realizacijo nadvrednosti, t. j. polje akumulacije.

Moderni davčni sistem sam sili kmete, da preidejo k blagovnemu gospodarstvu. Davčni pritisk sili kmeta, da izpreminja vedno večji del svojega proizvoda v blago, ali istočasno izpreminja tudi kmeta samega vedno bolj v kupca; davčni pritisk goni proizvod kmetijskega gospodarstva čez cirkulacijo in siloma izpreminja kmete prvič v kupce kapitalističnih produktov. Dalje izvablja davčni sistem tudi pri kmetijski blagovni produkciji iz kmetijskega gospodarstva večjo kupno silo, kot bi bilo to mogoče brez davčnega sistema.

To, kar bi se sicer nabralo kot prihranek kmetov, malega srednjega stanu, da poveča v hranilnicah in bankah kapital, ki išče uporabe, se v rokah države izpremeni v povpraševanje in ustvarja možnost za naložitev kapitala. Dalje imamo tu ogromno, enotno, kompaktno povpraševanje od strani države mesto velikega števila malih in časovno ter po prostranstvu razkropljenih povpraševanj po blagu, katera bi se zadovoljila često z navadno blagovno produkcijo in katera bi torej ne prišla v poštev za akumulacijo kapitala. Ali država predpolaga za zadovoljitev svojih potreb veleindustrijo na najvišji stopnji; država predpolaga torej najugod-

¹ 15. januarja je šest let, odkar je bila zavrtno umorjena Roza Luxemburg, prvoborneljelica in znanstvenica proletarskega razreda Nemelije. Ob tej priliki prinašamo gornje poglavje iz njenega znamenitega dela „Akumulacija kapitala“. Tako pomagamo tudi mi dograditi spomenik, ki si ga je postavila sama s svojimi deli.

nejše pogoje za proizvodnjo nadvrednosti in akumulacijo. V podobi militarističnih naročil države postane v veliki količini koncentrirana kupna moč konsumentskih množic neodvisna od volje in subjektivnih kolebanj osebne in osebne porabe ter zadobi skoro avtomatično regularnost z ritmičnim naraščanjem. Končno je vzvod tega avtomatičnega in ritmičnega gibanja militaristično-kapitalistične produkcije v rokah kapitala samega, kajti v njegovih rokah je aparat parlamentarnega zakonodavstva in časopisja, ki je določeno za to, da ustvarja takoravno javno mišljenje. Radi tega se zdi, da ima to specifično polje akumulacije kapitala neopredeljeno sposobnost za razširjenje. Medtem ko vsako drugo razširjenje prodaje in operacijske podlage za kapital zavisi v visoki meri od zgodovinskih, socialnih, političnih momentov, ki so izven oblasti kapitala, predstavlja produkcija za militarizem polje, o katerem se zdi, da njegovo redno, sunkovito razširjenje zavisi v prvi vrsti od odločujoče volje kapitala samega.

Zgodovinske neobходимosti postrežene svetovne konkurence kapitala za njegove akumulacijske pogoje se izpreminjajo tako za kapital sam v prvovrstno polje akumulacije. Čim energičneje izkorišča kapital militarizem, da bi si s svetovno in kolonialno politiko asimilirala produktivna sredstva in delovne sile nekapitalističnih dežel in družb, tem energičneje dela isti militarizem doma, v kapitalističnih deželah zato, da bi stopnjeval vzlet kupne sile nekapitalističnim plastem teh dežel, t. j. zastopnikom navadne blagovne produkcije in delavskemu razredu; prvim vedno bolj grabi produktivne sile in manjša življenski nivo družbi, da bi na stroške obeh silno povečal akumulacijo kapitala. Ali z obeh strani se pogoji akumulacije izpreminjajo na gotovi stopnji v pogoje propada za kapital.

Čim nasilneje uničuje kapital potom militarizma zunaj v svetu in doma eksistenco nekapitalističnih slojev in znižuje eksistenčne pogoje vseh delovnih plasti, tem bolj se izpreminja dnevna zgodovina akumulacije kapitala na svetovnem odru v nepretrgano verigo političnih in socialnih katastrof ter konvulzij (potresov), ki skupaj s periodičnimi gospodarskimi katastrofami v podobi kriz onemogočajo nadaljnjo akumulacijo kapitala in ustvarjajo upor mednarodnega delavskega razreda proti gospodstvu kapitala za potrebo še prej, nego je začela gospodarsko ob svoje naravne, od samega sebe ustvarjene meje.

Kapitalizem je prva gospodarska oblika s propagandistično silo, oblika, ki ima tendenco, da se razširi po vsem zemeljskem krogu in izpodrine vse druge gospodarske oblike, ki ne trpi nobenih drugih poleg sebe. Kapitalizem je pa istočasno tudi prva gospodarska oblika, ki ne more obstojati sama, brez drugih gospodarskih oblik kot svojega miljeja in hranilne podlage; tendenca kapitalizma, da se izpremeni v svetovno proizvodno obliko, se razbije na notranji nesposobnosti, da bi postal svetovna proizvodna oblika. Kapitalizem je živo zgodovinsko nasprotstvo v samem sebi, njegovo akumulacijsko gibanje je izraz, neprestano reševanje in istočasno povečevanje nasprotstva. Na gotovi višini razvoja se tega nasprotstva ne da drugače rešiti, kot da se uporabi temelje socializma — one gospodarske oblike, ki je že po svoji naravi istočasno svetovna oblika in harmoničen sistem, ki ne sloni na akumulaciji, ampak na zadovoljitvi življenskih potreb delovnega človeštva, s tem da razvije vse produktivne sile zemeljske krogle.

D. Gustinčič: ✓

Posestne razmere v Sloveniji.

1. Zemljiška posest v splošnem.

Slovenija je v svojem severnem delu alpska dežela, v južnem kras. Po velikosti obsega (v jugoslovanskem delu) 1,619.712 hektarov (ha)¹ in šteje 1,064.846² prebivalcev. Kot najbolj industrializirana dežela, šteje med najbolj obljudena ozemlja Jugoslavije. Njena gostota naselitve šteje torej 65,7 na km². Leta 1910 je štela nepismenost njenega prebivalstva okrog 14%, danes je o nepismenosti med Slovenci težko več govoriti. V poljedelstvu je bilo zaposlenega leta 1910 65% vsega prebivalstva. Danes se bliža ta številka 60%. Število kmetijskega prebivalstva v primeri k celotnemu prebivalstvu pada; glavna masa prebivalstva Slovenije pa je še vedno kmetijsko prebivalstvo.

Po v pripombi navedenih virov ministrstva za poljedelstvo in vode se deli površina Slovenije za leto 1922 tako-le:

poljedelska tla	836.358 ha	51,63%
gozdovi	690.633 ha	42,65%
nerodovitna tla	92.703 ha	5,72%
skupaj	1,619,712 ha	100%

Torej malo več kakor polovica tal služi poljedelstvu. Več kakor $\frac{1}{10}$ vse dežele je pokrita z gozdom in nekaj nad $\frac{1}{20}$ dežele je nerodovite zemlje. Mi se nahajamo v poljedelsko zelo skromni deželi.

Ta skromnost pa je še večja, če si ogledamo geološke (zemljeznanske) in pedološke (tloznanske) razmere dežele. Najmanj $\frac{1}{3}$ Slovenije (v Jugoslaviji) je alpska pokrajina; tu se komaj more govoriti o poljedelstvu v ožjem smislu te besede. V glavnem se tu forcira živinoreja. Skoro $\frac{1}{4}$ pripada Krasu. Poleg tega je dolina Save plitva naplavina in pri Ljubljani leži še veliko neosušeno in neobavljno izkoriščeno barje. Rodovitna in dobra poljedelska pokrajina je samo Spodnja Štajerska s Prekmurjem.

Nasprotno pa ima Slovenija znatne zaklade „belega“³ in črnega premoga in — kakor smo videli zgoraj — tudi velike gozdove in bi imela, da ni umetno odrezana od svojih naravnih kovinskih rudnikov in Jadranskega morja, vse predpogoje za razvoj v pravo industrialno deželo.

Slovenija se nahaja že nekaj decenijev v strašni agrarni krizi. Ta agrarna kriza se zrcali v tem, da pokazuje Slovenija neverjetno veliko izseljevanje, ki je v živem nasprotju z industrialnim razvojem dežele: čim bolj se dežela industrializira, tem

¹ Po „Obradjena zemlja . . . za god. 1922 i 1921.“ Publikacija min. poljoprivrede i voda. Beograd 1924.

² Melik: Jugoslavija. Ljubljana. 1921.

³ Bel premog imenujemo vodne sile, ki štejejo v Sloveniji okroglo 600.000 konjskih sil (HP).

večje izseljevanje. Natančna številka te emigracije se ne da navesti, toda mi vemo, da znaša slovenska delavska kolonija v Zedinjenih državah Severne Amerike okroglo 200.000 duš, da imamo v Poruhrju 30 do 40.000 slovenskih delavcev in v novejšem času znatno število tudi že na Francoskem. Danes lahko trdimo že z mirno dušo, da živi, všteti Primorje, $\frac{1}{6}$ vsega slovenskega ljudstva izven svoje domovine. Pa tudi če vzamemo, da odpade od vse emigracije samo polovica na Slovenijo v Jugoslaviji, lahko trdimo, da živi 10 do 12% vsega njenega današnjega prebivalstva v tujini. Že pred vojno smo imeli v Sloveniji okraje, kjer je prihajalo na 1000 možkih prebivalcev 1100 do 1200 ženskih — in kar je najbolj zanimivo: bili so to čisto kmečki okraji in ne industrialni, kakor n. pr. Kamnik, Novo mesto, Črnomelj itd. To ogromno razliko med številom moškega in ženskega spola povzroča edino izseljevanje. Težko da ima celo sama Dalmacija večjo emigracijo kakor Slovenija. Italijanska emigracija je ogromna; ona šteje $\frac{1}{7}$ vsega italijanskega naroda. Toda slovenska je sorazmerno še večja od italijanske.

Meščanski in socialnodemokratski politiki niso kazali do sedaj najmanjšega razumevanja za ta pojav, ki je — kakor bomo videli — posledica ostre agrarne krize v Sloveniji. Splošno se pri nas še misli, da je pripisovati toliko emigracijo Slovencev edino-le slabim talnim razmeram dežele in pregosti naselitvi. Še leta 1923 je izšlo večje delo, ki se trudi, da bi obrazložilo kmetijsko mizerijo v Sloveniji v tem smislu. Tu nam pisatelj brblja, da pripada v Sloveniji 87% vse poršine in celo 94% čiste poljedelske površine malemu in srednjemu kmetu, a veleposestnikom ter juridičnim osebam samo 13%, oziroma 6%, ne da bi se potrudil nekoliko bližje analizirati kmetijske obrate v Sloveniji.

To je že prav, da ni zemlja v Sloveniji najboljša, toda glavni vzrok te krize ne tiči v talnih razmerah, temveč — kakor bomo videli — v mizerni razdelitvi zemlje. Mi vemo iz Marxovega „Kapitala“, da je *prenaseljenje* relativen pojem, da nastaja umetnim putem, kot posledica koncentracije kapitala in da si kapital tako *relativno prenaselitev* tudi želi. Analiza naših posestnih razmer nam bo to prenaselitev in našo emigracijo pokazala v jasni luči, obenem pa tudi povedala, da se da odstraniti, a da se ona ne da odstraniti v kapitalističnem redu.

V prejšnji deželi Kranjski, ki se nahaja sedaj z devetimi desetimi v Jugoslaviji in ki predstavlja večjo polovico današnje Slovenije, smo imeli po avstrijskem obratnem štetju z leta 1902⁴ v pogledu razdelitve proizvodne (produktivne) površine med posestvi nad 100 ha (veleposestvi) in drugim kmetijskimi posestvi sledečo sliko:

Proizvodna površina v vsej deželi	995.519 ha
Odpada na posestva od 100 ha naprej	222.012 „
Na kmetijska posestva izpod 100 ha	773.507 „

To pa pomeni, da je posedovalo na Kranjskem 1902. leta 330 visokih gospodov, knezov, baronov in škofov 22% ali več kakor $\frac{1}{6}$ vse kranjske proizvodne zemlje. Nekaj manjših veleposestev so zemljiški špekulantje od leta 1902 naprej vsekakor

⁴ Österreichische Statistik. Band 83. Ergebnisse der landwirtschaftlichen Betriebszählung vom 3. Juni 1902. Wien, 1909.

„razbili“ — kakor se oni pri takih podjetjih tehnično izražavajo — toda v bistvu se tu ni mnogo izpremenilo.

Po isti statistiki je pripadala v istem letu na Štajerskem $\frac{1}{3}$ vse produktivne zemlje veleposestnikom. Spodnja Štajerska je pravzaprav pravi poljedelski del dežele, dočim sta Srednja in Zgorenja Štajerska, ki pripadata Avstriji, planinski. Natančnih podatkov o razdelitvi površine veleposestev po posameznih predelih nimamo, toda opravičeno smemo domnevati, da velja to razmerje tudi za slovenski del dežele, pa tembolj še tudi za onih 1000 km², ki so prišli k Sloveniji iz Ogrske ter za onih 700 km² Koroške, ki so danes pripojena Sloveniji.

Kaj pa se pravi to v jugoslovanskem agrarnem jeziku? To se pravi, da je veleposetništvo v Sloveniji, t. j. v primeri s celo površino produktivne zemlje, še večje kakor na Hrvaškem in v Slavoniji, kjer znaša 18% vse površine. Odkod pa prihaja, da se v Sloveniji tako malo govori o teh veleposestvih in da se kmet tako desinteresira na njih? To prihaja odtod, ker so veleposestva v Sloveniji po ogromni večini gozdna in ne, kakor na Hrvaškem in v Slavoniji, poljedelska in ker kmet še ne pojmuje pomena gozdov, ki se ne dajo tako razdeliti, kakor poljedelska zemlja, zase in za skupnost. Meščanske stranke, ki se naslanjajo na kmetске mase (Slovenska ljudska stranka, Kmetijska stranka, Republikanska stranka) seveda nimajo prav nobenega interesa na tem, da bi poučile revne kmete v tem pravcu. Njihovi voditelji in Cerkev so vendar sami imejitelji teh gozdov. Slovenska socialna demokracija v predvojnih časih pa je imela, v kolikor se je sploh zanimala za kmeta, zelo površen in nezadosten agrarni program ter se do takih vprašanj ni mogla dokopati.

Toda ako hočemo pravilno presoditi gospodarski položaj kmeta v Sloveniji in njegove socialne posledice, nam še dolgo ne zadostuje, določiti razdelitev zemlje med veleposestvom in kmetom vobče. Strašna agrarna kriza v Sloveniji nam bo šele tedaj stopila jasno pred oči, ako se nekoliko poglobimo v statistiko kmetijskih obratov v Sloveniji. Žali bog, da je ta statistika v toliko nedostatna, v kolikor nam navaja samo številke obratov po posameznih veličinskih razredih in ne istodobno tudi obsega površin teh razredov. Poleg tega je sestavljena današnja Slovenija v Jugoslaviji iz kosov in koščkov prejšnjih dežel, od katerih ni niti ena cela v njej, tako, da je uporaba podatkov avstrijskega obratnega štetja z leta 1902⁵ zelo otežkočena. Toda že samo približen pregled kmetijskih obratov po posameznih obratnih razredih nam bo precej jasno pokazal, v čem obstoji ta ostra agrarna kriza v Sloveniji in zakaj je izseljevanje kmetškega prebivalstva tako veliko. V to svrhu podajam tu tak pregled kmetških obratov po zgoraj označeni avstrijski statistiki. Pri tem pa moram pripomniti, da razumevamo v spodnji skrižalki pod *Kranjsko vso* prejšnjo deželo, torej tudi tistih 1200 km², ki so pali v svetovni vojni pod Italijo in pod *Spodnjo Štajersko* sledeče bivše politične kraje: Ljutomer, Maribor, Ptuj, Celje, Slovenji gradec in Brežice. Za to ozemlje, ki se sicer ne krije popolnoma z današnjo Spodnjo Štajersko, ki pa nam bo dalo vseeno dovolj zanesljiva razmerja za to ozemlje, nam prikazuje avstrijsko obratno štetje z leta 1902 sledečo sliko:

⁵ Po tem letu nismo imeli ne v Avstriji, ne v Jugoslaviji nobenega štetja obratov več.

Skrizalka I.

Skupine kmetijskih obratov v Sloveniji, razvrščene po velikosti proizvodne površine.

Razredi kmetijskih obratov po velikosti	Kranjska		Spod. Štajerska	
	Število kmetijskih obratov			
	absolutno	v odstotkih	absolutno	v odstotkih
Do 0.5 ha	9.361	} 51.03	10.307	} 62.96
0.5 — 1 „	6.307		8.310	
1 — 2 „	8.166		10.346	
2 — 5 „	14.653		14.520	
5 — 10 „	14.921	19.66	10.653	15.50
10 — 20 „	14.594	19.40	9.741	14.16
20 — 50 „	6.405	8.50	4.507	6.44
50 — 100 „	728	0.97	592	0.65
nad 100 „	332	0.44	235	0.36
Skupaj	75.477	100.00	69.239	100.00

Poslušajmo sedaj, kaj nam ta skrizalka pripoveduje! Pripoveduje? Ne, ona vpije do neba in z gromečim glasom obtožuje kapitalistični red v zemljiški posesti v Sloveniji. Ta skrizalka pravi:

1. Da več ko polovica kmetov v Sloveniji (na Kranjskem 51%, na Štajerskem okroglo 63%) ne poseduje toliko zemlje, da bi mogli počeno preživljati sebe in člane svojih družin in tudi v primeru, če bi bila zemlja v Sloveniji mnogo bolj vporabljiva v kmetijske namene kakor je. Vsi moderni agrarni znanstveniki računajo namreč, da je kmetijski družini potrebno za normalno kritje njenih življenjskih potreb vsaj toliko hektarjev povprečno dobre zemlje, kolikor šteje ona glav. Ako torej vzamemo, da šteje kmetijska družina povprečno 5 duš, tedaj bi moral povprečno vsak kmet posedovati, da doseže eksistenčni minimum za svojo družino, najmanj 5 ha zemlje.

Ta razred imenujemo pritlikovo posest ali pritlikove kmetijske obrate.

2. Da znaša razred 5 do 10 ha, torej oni del malih kmetov, ki se ob skromnem življenju in v normalnih časih za silo še lahko preriva skozi življenje, tako da ni treba družini pri izključno kmetijskem delu na svoji zemlji ravno gladu umreti, 15 do 20% in da tvori skupno s pritlikovimi obrati okroglo 70% vseh kmetov v Sloveniji. To pa znači, da morata skoro dve tretjini vseh kmetijskih družin v Sloveniji pošiljati v svet, s trebuhom za kruhom, ne samo svoje odrasle člane, ki ne najdejo več eksistenčnih pogojev na očetovem posestvu, temveč v večini primerov že nedorasle otroke, čim zapusti šolo. Ta dva razreda kmetov nista pravzaprav nič drugega kakor umetna kapitalistična vzreja tovarniškega in kmetijskega proletariata.

3. Da znaša razred kmetijskih obratov 10 do 20 ha, ki šteje še vedno k malim kmetijskim obratom⁶ in ki obsega ono skupino kmetov, ki iz dohodkov svoje zemlje ravno še človeško živijo, ako jih slučajno ne tarejo izredne nesreče, nadaljnjih 14 do 19%. Tako torej, da sestavljajo pritlikovi in mali posestniki v Sloveniji dobrih 90%.

4. Razred srednjih kmetijskih obratov, t. j. 20 do 50 ha, šteje v Sloveniji med 6 do 8,5%. Ta razred je torej pri nas dovolj neznaten.

5. Razred velikih kmetijskih obratov pa ne znaša pri nas niti popolnoma 1%.

Toda naša skrižalka nam pove še mnogo več kakor to. Poskusimo primerjati površine zemlje poedinih obratnih razredov med seboj. Tu naletimo kajpada na velike, skoro nepremostljive ovire, ker kapitalistična statistika nas pušča tu na cedilu. Avstrijska Statistična komisija opravičuje to s tem, češ da bi jo to „predaleč vodilo“; jugoslovanska statistika pa slabo funkcionira in nam v teh časih ne bo dala takih podatkov v roke. Oni, ki jo vodijo, že vedo zakaj ne. Kaj treba, da kmet ve, kdo poseduje danes zemljo in kdo je brez nje. Da si pa vsaj približno ustvarjamo sliko o tem, koliko zemlje posedujejo zgoraj navedeni razredi, lahko po zgorajšnji skrižalki tako-le rezoniramo:

6. Razred pritlikovih obratov (izpod 5 ha) šteje na Kranjskem 37.497 in na Spodnjem Štajerskem 43.483, torej skupaj 80.980 kmetijskih obratov. Ako vzamemo, da odpada povprečno na vsak obrat tega razreda 2,5 ha zemlje, kar je gotovo visoko vzeto, tedaj znaša celokupna površina tega razreda 202.450 ha. Spomnimo se pa, da obsega samo Kranjska (glej skrižalko!) 332 veleposestev 222.012 ha zemlje. To se pravi torej, da poseduje okroglo 330 veleposestnikov na Kranjskem več zemlje, kakor 80.000 pritlikovih posestnikov. Ako pa upoštevamo še veleposestva v ostali Sloveniji, tedaj se menda ne motimo dosti, ako trdimo, da poseduje kakih 580 veleposestnikov v Sloveniji več zemlje, kakor vsi pritlikovi in mali posestniki do 10 ha, ki štejejo skupno precej čez 100.000 in tvorijo čez 70% vseh kmetov.

Tako izgleda torej položaj v zemljiški posesti v Sloveniji. Tu, gospoda moja iz slovenske buržuazne politike in lažnjivega narodnega gospodarstva, tiči korenika naše agrarne krize in ogromnega izseljevanja našega naroda.

Ta kriza pa je umetna, je naravna posledica kapitalističnega gospodarstva in kapitalističnega gospodarskega reda in je kapitalizem ne more izlečiti. Narobe: njemu je potrebna, ker mu je potrebno vedno novo naraščanje brezposelne delavske armade, ki mu nudi ceneno delovno silo. To je predpogoj njegovega obstoja in njegovega razvoja.

(Dalja sledi.)

⁶ Avstrijska uradna statistika prišteva (po mojem napačno) obrate od 5 do 20 ha k srednjim kmetijskim obratom.

Avgust Cesarec:

Stjepan Radič v Avstriji.¹

Leta 1910 je g. Radič prvič razlagal v hrvatskem saboru program svoje kmetijske stranke in pri tem se je zgodil ta-le intermezzo:

Radič: Upoštevati je treba, da je bilo v začetku za krščansko prosveto le dvanajst apostolov, a da to ni bila takoj saborska večina.

Bošnjak (frankovec): Ali vas ni niti dvanajst.

Sv. Pribičević (proti čisti pravaški stranki): Za vas zelo temna perspektiva.

Bošnjak: Bogme, tudi za vas, ko pride njih sedemdeset!

Smeš. Hrvatski sabor se je tedaj smejal.

Trinajst let je minulo in pojavila se je „temna“ perspektiva, g. Radič je prišel z „njih sedemdeset“. V hrvatski sabor še ne sicer, ali zato pa vendar v ospredje našega javnega življenja in tako v ospredje, da se včasih govori samo o njem, govori z neštetimi mišljenji, pravnimi in nepravilnimi, ali nikdar *bistvenimi*.

Kaj je torej v g. Radiču *bistvenega*?

Prvi odgovor — ne moj! — bi mogel biti: Nič. Nato pridejo vsi oni pridevki, ki se dajejo g. Radiču, in od katerih je najblažji: impresionist. Impressionist, seveda, ni često zelo duhovit, a često zelo — plitek, ali čemu to poudarjati o g. Radiču, ko je plitkost med našimi politikami pravilo? Nekaj drugega, mnogo važnejšega se skriva za to besedo, a to je neka čudna virtuoznost za hitre obrate, za nenadno preorientiranje, torej vse ono, kar lahko imenujemo nedoslednost. Jaz sem od začetka do konca prečital gotovo vse knjige in časopise in govore (od teh vsaj glavne) g. Radiča, prešel vso pot njegovega razvoja skozi tri zadnja desetletja in pravim odkrito, da se mi je včasih zdel g. Radič kot oni menda znani čarovnik Retta, ki v eni komediji igra vse vloge, menjaje kostime v sekundi. Pa ne mora biti prav sekunda, resnica je da je bila vedno v celoti, od začetka do konca politična taktika g. Radiča pojav, do skrajnosti v samem sebi nasproten, brez ravnotežja in raznosmeren.

Predstavite si, vsaj za eno sekundo, ker dalje je nemogoče, kmetijski voz s pripragami na vse strani in v vse te priprege zaprežene konje in da so še pri eni pripregi zapreženi konji v razne smeri; predstavite si, da so kolesa tega voza razne veličine in vsak z nekoliko osmi; in razen tega si predstavite še neravno, krivoljasto in blatno cesto, kot je bila to Hrvatska do 1914 (in danes Jugoslavija), in sedite tedaj na ta voz, zakričite: naprej! — in podobni boste gospodu Radiču z vso njegovo politično taktiko, vzeto v celoti!

Merila, vsaj približno predvidljivega znanstvenega merila — politika ni samo spretnost, ampak tudi znanost — *pri njem ni bilo, kot ga ni niti pri enem politiku Jugoslavije*; to je ono, kar poudarjam jaz iz filmskega poleta njegovih površnosti

¹ To je prvi članek iz študij hrvatskega književnika sodruha Cesareca o Stjepanu Radiču. Ponekod bomo Cesarčeva izvajanja skrajšali po njegovem privoljenju.

kot popolno njegovo bistvenost, mimogrede morda koristno, ali škodljivo v rezultatu.

Zdelo bi se morda, da pretiravam, kajti ali ni mar on od vsega začetka najgloblje od vseh *naših meščanskih politikov videl bistva naše zemlje*? Da je namreč ona agrarna, kmetije da so na njej najosnovnejši činitelj, zaostal še in potreben izhoda na svetlo?

Ta obrat g. Radiča h kmetom, v onem času, ko so za druge stranke veljali samo kot navaden glasovalen material za časa volitev; ta obrat je bil silno progresiven. In tudi sama metoda, ki jo je g. Radič uporabil za ustanovitev svoje stranke, je bila progresivna. Organiziral je stranko od spodaj, iz samih ljudskih množic. To je bil še neviden pojav pri drugih naših strankah, razen socialdemokratske in v gotovi meri srbske. In potem še krona vsega: *kmetsko pravo*! To kmetsko pravo, to je bila ona rdeča krpa, ki je povzročila ploho psovk in posmehov.

Z bedastjo oholostjo in nasmehom se je obrnila od Radiča naša inteligenca, z nezaupanjem so ga srečali tudi sami — kmetije. A bila je to velika potrebna parola, — šele tu se začno v delu in ideologiji g. Radiča praznine — kajti to parolo je uporabil samo pri bogatejšem sloju kmetov, ki so prvi in ves predvojni čas edini pristali na Radiča. Za vse druge kmete, a najbolj za kmete s prgiščem grude je imela biti ta parola samo fraza, *ker ni predpostavljala temeljite agrarne reforme in razdelitve cerkvenih in posvetnih veleposestev brez odškodnine*. Vidi se, da je g. Radič hotel ljudsko gibanje ljudskih množic na ideološki in stvarni podlagi buržuazije in fevdalcev — *ali čutite pomanjkanje enega globokega merila za stvarnost stvari in gospodarskih odnošajev*?

Značilno je bilo že to, da je g. Radič najprej nameraval ustanoviti kmetsko stranko iz združene meščanske opozicije, obzorašev in frankovcev. To je on kot tajnik te opozicije predlagal leta 1902, a to izvršiti je bilo treba tako, da dobi ta združena stranka kmetsko — ime. Merilo! Šele potem, zapuščen, je ustanovil svojo posebno stranko leta 1905. To je bilo leto prve ruske revolucije, v kateri so postavili ruski kmetije na dnevni red agrarno reformo. „*Kmetsko pravo*“ je bila v ruskem revolucionarnem gibanju leta 1905 ena najvažnejših tez, a gospod Radič, avtor kmetskega prava v Hrvatski, je pisal med drugimi strahotami to, da je „*revolucija mati tiranije*“, da v Rusiji ni in ne more biti „carske tiranije“. *G. Radiču so bili ruski kmetije zadnja briga, popolnoma se je postavil na stran „krščanskega carja“.*

Prihajam do drugih njegovih praznin, v katere je, vrteč se, stalno padal. To so one, na katere je piskala vsa naša predvojna politika kot na beraško sviralo: nacionalni program. Ali Dunaj, ali Pešta, ali Beograd? — Kam, s kom? Do leta 1903 in nekoliko kasneje, ko so še bili v Srbiji na prestolu avstrofilski Obrenoviči in dokler se ni jasneje pokazala radikalna rusofilska in avstrofobska politika, so si bili Srbi sami v Hrvatski na nejasnem, to je bil čas, ko je tudi g. Svetozar Pribičević pisal o Srbih in Hrvatih kot o dveh narodih. Šele, ko se je jasneje videlo, da se Srbija vrača k svojemu zgodovinskemu poslanstvu — (spor o aneksiji Bosne, balkanske vojne) — so prišli tudi prečanski Srbi sami

na jasnejše stališče. Ovijali so se ti prečanski Srbi na vse načine (g. Pribičević se je leta 1910 v Hrvatski nagnil k Madjaronom, kot se je deset let kasneje v Eshaeziji nagnil k radikalom). Ali, svesti si svoje večine v eventualni, takozvani Jugoslaviji, so imeli prečanski Srbi prednost v instinktivno jasnejši in z zgodovinskimi razvojem paralelni črti, njihove narodno čuteče težnje so bile: Beograd.

Pri Hrvatih je bilo nasprotno. Njihova praksa je bila kombinatorke narave, tri možnosti: Dunaj, Pešta, Beograd — tri krogle na biljardu; s katero bi človek zašel drugi dve? „V okvirju“, „izven okvirja“, „s Srbijo“, „brez Srbije“ — programi so se menjali kot v kabaretu. Vse je mogoče — in nič, to je bilo od vekomaj nenapisano poglavje vseh teh kombinacij; camera obscura je bila v onem času Hrvatska in vse v njej je bilo obrnjeno na glavo; optimizem, pesimizem, ničevnost, skepsa, aktivizem, kaj? Kaj storiti? Često se je stalo na hamletskem križpotu. Tri možnosti so bile v glavnem: Dunaj, Pešta, Beograd!

Kot s svojim socialnim programom (čeprav progresivnim v primeri z drugimi meščanskimi strankami) je stal g. Radič tudi z nacionalnim programom na podlagi meščanske ideologije.

Če je bila za vse naše meščanske programe na nezavestnem dnu politična teza, da je „vse mogoče“, potem je to logično bilo tudi v programu g. Radiča. „Vse je mogoče!“ Torej je mogoče iti tudi z vsemi: z Dunajem in Petrogradom, s koalicijo in madjaroni in frankovci, kakor je pač kazalo. G. Radič je enostavno vso ono zmedeno politiko naše buržuazije prekosil v cikcaku in vrtincu političnih krivulj ter sam izgubil svoje ravnotežje. — Po dveh nasprotnih tračnicah se ni mogel voziti, zato je eno (Beograd) zapustil, a na drugi politično minirani paraleli (Dunaj) se je mogel še manj voziti; padeč je bil torej neizogiben.

Skozi raznobarvne svoje politične očali se je g. Radič mogel še nekako znajti in često zelo dobro — v mejah notranje politike Hrvatske. Ali v zunanji politiki, ki je vodila pogled na široko obzorje, kjer so se v gotovi meri izza kulis, ali vendar dosledno zvezani po nekem zgodovinskem zakonu razvijali dogodki velike predvojne evropske drame — tu je bil g. Radič strašen kratkovidnež.

Temu kmetskemu tribunu, učitelju in nekritičnemu učeniku svojega razreda, zakopanemu s tremi četrtinami pameti v krtnjak naše kulturno ne prav visoko stoječe vasi, z nešteti mostovi zvezanemu z meščanskim razredom, ali vendar nesposobnemu, da bi videl most, ki bi ga rešil iz zmede; temu politiku, ekonomu, trgovcu, sociologu, pesniku, novelistu, celo jezikoslovcu, vsestransko izobraženemu človeku, ali diletantu, ki je svoje sociološke očale brusil na politični šoli v Parizu, temu tribunu, ki je med našimi politikimi diplomatiziral na veliko — njemu je bila Evropa kot megla, v kateri je videl vse mogoče prikazni, i, kar je bilo, i, česar ni bilo, samo ne tistega, kar je bilo bistveno. Razvoj evropskega kapitalizma v imperializem, sama razredna podlaga vseh imperialističnih in nacionalnih konfliktov — to je bila zanj knjiga s sedmerimi pečati, katero je začetkoma sam zapečatil, ker je ni razumel.

Bil je v Rusiji in videl tendenco ruske revolucije, ali ni veroval v njen uspeh. Do leta 1909 je veroval v carja, potem ga je primerjal z avstrijskim in tudi v njega izgubil vero — in to ravno tedaj, ko bi jo moral kot nacionalist

šele dobiti. Videl je tendenco za zlom Avstro-Ogrske, ali tudi v njo ni verjel, blebetajoč to in ono o mednarodnem položaju; takò je na primer v aprilu 1914, torej štiri mesece pred vojno pisal, da sta za razkosanje Avstrije Nemčija in Italija, a proti da sta Francija in Rusija!

No, ali ni on verjel v revolucijo, ker je ni hotel, ali je ni hotel, ker ni v njo verjel? Zakaj ni verjel v revolucijo v Rusiji? Ker je bil legitimist in ker je s svojo zapadno-evropsko demokratično ideologijo slepo padel v ideologijo reakcije, je ni hotel! *On ni hotel razpada Avstro-Ogrske, torej ni hotel, da bi prišli Hrvati iz monarhije.* To je bila dosledna njegova črta skozi vse življenje, dosledna kot še ena druga, ki pojasnjuje prvo, a katero danes Radičevi meščanski nasprotniki nikdar ali zelo redko omenjajo, namreč: „avstroslovanski“ federalizem.

Ne trializem, kot so to najprej hoteli frankovci, temveč federativna ureditev monarhije, ki bi tudi druge Slovane v monarhiji rešilo dunajskega centralizma, a Hrvate in prečanske Srbe z njimi združilo; za tem je šel g. Radič, to je bila njegova glavna teza.

Njegova ideologija je imela svojo osnovo v psihologiji jetnika: dobro je, ne moremo ven, torej se stisnimo, dosežimo vsaj toliko svobode, kolikor je je mogoče v ječi — to je bila ta psihologija naših ljudi in največ g. Radiča.

Pokazalo se je, da g. Radič kot kmetski voditelj v stalnem stiku z ljudstvom ni bil psiholog in ni poznal ljudstva. Pod vso ono splošno, največ dozdevno in dekorativno ali apelantsko lojalnostjo, katere žrtev je postal tudi sam, a katero so globoko pretresla razočaranja, ni jasno videl latentne (prikrite) ravnodušnosti našega ljudstva napram avstrijskemu cesarju in možnosti, da bo ljudstvo istega cesarja vrglo, kakor hitro se ponudi prilika njemu kot buržuaziji. G. Radič je gledal na ljudstvo prav tako slepo kot ruski caristi na mužika (kmeta).

Končno, v zadnjem času, ko so že pokale verige, se je v njih hitro in gibčno obrnil, kakor ve le on sam, in je prvi od vseh naših, celo unitarističnih in srbskih politikov vzkliknil v saboru: Proč s Habsburgom!

Kaj je pomenil ta preobrat? Proč s Habsburgom! — to je bila isto taka parola, kakor če bi g. Radič vzkliknil: Proč z Radičem!

Radič se je obrnil proti Avstriji! Oni isti Radič, ki je bil od začetka do konca v svoji nacionalni taktiki in programu zgodovinsko na napačni poti, oni, ki je prav v času, ko je bilo postavljeno na dnevni red zgodovine poslanstvo, in to *nacionalno progresivno* poslanstvo Srbije, postavil ne neprogresivno, temveč celó reakcionarno protitezo monarhistične habsburške federativne Avstroslavije. Jelačić — Radič, boj na strani protirevolucionarnega Dunaja proti progresivnim Madjarom, pa potem proti progresivnim Srbom, to je začetna in zaključna točka na kačji krivulji novejših hrvatskih zgodovine. Ena in druga slaba; radi druge bi se skoro ta krivulja za daljši čas končala še slabše kot prvič.

Njegov takozvani realizem se je izkazal za romantiko — no, ali pa morda ni v tej romantiki, zamegljeni z avstrijskim carizmom in s kompilacijo tega z demokracijo, preveč v neskladu s pravo potrebo in možnostjo izhoda Hrvatske iz železnega obroča reakcije; ali ni v romantiki, pokriti s pepelom pogorišča enega cesarstva tlela iskra *realnosti in bodočnosti?* (Dalje prihodnjič.)

Dawesov načrt.

Njegova izvedljivost, njegove posledice, njegova notranja nasprotja.

Z versajsko mirovno pogodbo so se premagani Nemčiji naložile velike odškodnine in obveznosti, reparacije, s katerimi bi si antantna buržuazija, zlasti francoska, opomogla in rešila nemške konkurence in moči. Plačevanje reparacij s strani Nemčije se ni moglo izvesti zadovoljivo, določbe versajske mirovne pogodbe so ostale na papirju in dogodki 1923. leta so dovedli do tega, da se je poleti 1924 v Londonu na konferenci antantnih in ameriških izvedencev izdelal nov načrt, imenovan po Amerikancu Dawes (izgovori Deves). Ta načrt je stopil v veljavo s 1. septembrom 1924.

S to odločitvijo v Londonu je stopilo reparacijsko vprašanje v mirnejšo stopnjo. Načrt sam je bil začetkoma radostno pozdravljen, a že sedaj se opaža v Angliji, Franciji in Belgiji nekaka nezadovoljnost z njim, toda boja proti njemu ne vodi nikdo drugi kakor proletariat sam.

Gre za to, da preiščemo ta Dawesov načrt in da vidimo, je-li izvedljiv, na kak način, na čigav račun itd.

Najvažnejše vprašanje je seveda, če je ta načrt sploh izvedljiv.

Stavljeno vprašanje ima dvoje strani: 1. ali je mogoče z davki in podobnimi odtegljaji spraviti skupaj ono vsoto, ki jo mora Nemčija plačati kot reparacije, in 2. ali bi se lahko resnično odpravile iz Nemčije v inozemstvo te vsote v slučaju, da jih je Nemčija zbrala.

Prvo je vprašanje Nemčije same, drugo pa je svetovnogospodarski problem.

Kar se tiče vsot, ne dvomi nihče, da bi se jih ne dalo zbrati. Nemški kapitalisti sami so mnenja, da je mogoče plačevati določene milijarde Kapitalistični davčni sistem bi zamogel odtrgati ljudskim plastem one množine denarja, kolikor jih potrebuje Nemčija za plačevanje reparacij. Seveda je jasno, da bi *padlo breme na ramena delavcev.* Življenski nivo proletariata se mora znižati. Nemški kapitalisti to odkrito pripovedujejo, a še bolj odkrito in brutalno izjavljajo isto ameriški kapitalisti:

„Jasno je, da bo Nemčija lahko plačevala, če doseže nemška industrija visoko produkcijo in če obenem nemško ljudstvo ostane pri nizki konsumaciji (porabi), kar bi omogočalo velik izvoz industrijskih produktov. Analizirajoč nadalje, pomenja vse to najbrž podaljšan delovni čas v industriji ali vsaj ono število delovnih ur na dan, ki daje največ produktov. Rajnki Hugo Stinnes je zahteval, da se mora Nemčija povrniti k deseturnemu delovniku, da lahko plača reparacije. Pred vojno je obstojal v Nemčiji deseturni delovnik in vendar je blagovni uvoz prekašal izvoz. Danes pa stojimo pred problemom, da se dejansko producira velik prebitek in zato se mora več producirati in manj konsumirati (porabiti). Da bo konsumacija nizka, morajo biti mezde v razmerju z vzdrževalnimi stroški rizke, kar se doseže ali z nizkimi denarnimi plačami ali pa s takim obdavčenjem, da bo dražje vse, kar ljudstvo kupuje.“

Te besede nam prikazujejo na dlani vso bodočnost nemškega proletariata, če se izvede Dawesov načrt.

Ko smo si sedaj na jasnem, na čigav račun gre načrt izvedencev in da je mogoče z davčnim sistemom zbrati vse one vsote, vse one milijarde, ki jih zahteva antantina buržuazija, preidemo k drugemu vprašanju, če je mogoče vse davke in odtegljaje spraviti iz Nemčije v inozemstvo, to je, če se da izvesti takozvani „transfers“.

Ta problem je težak. Dočim se da lahko zbrati z davčnim sistemom in z drugimi sredstvi potrebne vsote, je neprimerno težje, spraviti te ogromne vsote v Francijo, Anglijo in druge antantne države, kajti te vsote se ne bodo mogle plačevati z nemškim papirnatim denarjem, ampak s tujimi valutami in devizami.

Oglejmo si ta proces, preiščimo izgled te „transferacije“.

Predvsem je treba vedeti, da si lahko Nemčija preskrbi potrebne valute in devize samo in edino *le z blagovnim izvozom*. Zlata namreč Nemčija nima mnogo in zlata tudi ne producira sama, tako da je transferacija reparacijskih plačil mogoča le, če Nemčija mnogo več izvažata, nego uvažata. To se pravi, Nemčija mora imeti aktivno bilanco in aktivni saldo trgovinske bilance je maksimum vsote, ki se lahko transferira, ker se nahaja v tujih valutah in devizah. Do tujih valut in deviz zamore priti Nemčija le, ako proda za protivrednost nemško blago v drugih državah. Drugega izhoda ni.

Dalje. Za koliko mora nemški izvoz presežati uvoz, da se posreči transferacija?

Letno znašajo reparacijska plačila $2\frac{1}{2}$ milijarde zlatih mark. Da se ta vsota popolnoma realizira z blagovnim izvozom, se mora znatno več izvoziti, ker se del izvoženega blaga producira z inozemskih sirovin. Računamo, da znaša ta postavka 2 milijardi. Prištejemo nadalje še pasivni saldo nemške predvojne trgovinske bilance v znesku 1.4 milijard mark, prejmemo vsoto nad 6 milijard zlatih mark, za kolikor mora Nemčija več izvažati, nego uvažati. Drugače povedano: če se hoče posrečiti transferacija, mora znašati aktivni saldo nemške trgovinske bilance letno nad 6 milijard zlatih mark. Svetovni trg mora letno absorbirati za 6 milijard več nemškega blaga, kakor ga absorbira danes. Pripomniti je treba, da velja to za današnji življenski nivo proletariata. Ako bi predpostavljali življenski nivo, kakršen je bil pred vojno, bi moral znašati nadizvoz celih devet milijard zlatih mark.

Prihajamo do vprašanja, ali zamore svetovni trg sprejeti nemškega blaga za teh 6 milijard? Koliko nemških industrijskih produktov se da plasirati na svetovnem tržišču?

Ker je Nemčija industrijska država, bo pretežni del nemškega blaga obstojal iz dogotovljenih fabrikatov. Surovine ali živila bi Nemčija izvažala le tedaj, če bi se spremenila v agrarno državo, to je, če bi se nemško prebivalstvo zmanjšalo za 20 milijonov ljudi, kar je želel francoski minister Clémenceau. To se seveda ne bo zgodilo in vprašamo se, ali more absorbirati svetovni trg za šest milijard mark več industrijskih izdelkov?

V očigled trajni krizi, ki jo preživlja zapadnoevropska industrija, v očigled dejstvu, da industrija na celem svetu ne more izrabiti svoje industrijske kapacitete in da se vse države ščitijo s carinami na nemški uvoz in končno v očigled tendenci industrializacije prekomorskih dežel je popolnoma *izključeno*, da bi svetovni trg sprejel za šest milijard mark več blaga. *Iz tega sledi, da je transferacija vseh reparacijskih plačil izključena.*

Ako pa vzamemo, da nemška marka ponovno propade in se ponovno uda razvrednotenju, tedaj bi sicer imeli začasno močan izvoz, toda pobiranje davkov in drugih odtegljajev bi pri razvrednotenju ne moglo doseči vsote, ki je potrebna za plačevanje reparacij. To je dokazal lanski pogin nemške marke.

Kakšna bo torej usoda Dawesovega načrta?

Dvoje možnosti obstoje. Ako se zberejo one milijarde, ki jih določa izvedeniški načrt, v reparacijski banki in se izkaže transferacija za nemogočo, se bodo morala nemška reparacijska vplačila banki kratkomalo sistirati (ustaviti). Bankrot Dawesovega načrta bi bil očitven.

Druga možnost je, izvesti dozdevno transferacijo na ta način, da se nemško premoženje izroči inozemstvu. Dogajalo bi se to tako-le. Inozemski kapital pokupi delnice nemških industrijskih podjetij, hiše, tovarne, rudokope itd. S tem prinaša v Nemčijo inozemska plačilna sredstva; ta inozemska plačilna sredstva se nato pošiljajo kot reparacijska plačila nazaj v inozemstvo. Rezultat procesa je, da si del producirane prirasle vrednosti prilasti inozemski in ne več nemški kapitalist. Transferacija pa je samo dozdevna, ker se dejansko niso izvršila nikaka izplačila in ni noben produkt zapustil Nemčije kot reparacijska obveznost. S tem postopanjem se problem seveda ne reši, nego samo odloži, da se pozneje tem močnejše pojavijo vsa nasprotja v reparacijskem vprašanju. Vsota, ki jo bo morala Nemčija pozneje plačati, se poveča; k reparacijam se pridruži še profit inozemskega kapitala, naloženega v Nemčiji. Nasprotje se reproducira na višji stopnji in izzvati mora še večje krize in pretresljaje.

Prihajamo do notranjih nasprotij Dawesovega načrta, ki se prikazujejo v vedno bolj jasnih obrisih. Najvažnejša so naslednja:

1. Izvedeniško mnenje predpostavlja, da bo vladal v Nemčiji politični in socialni red, kljub temu, da ni mogoče izvesti načrta brez podaljšanja delovnega časa in nizke konsumacije nemškega delavstva. Razumljivo je, da v tacih okoliščinah ni misliti na politični in socialni red v Nemčiji, ker si proletariat ne bo dal dopasti takega poslabšanja svojega položaja.

2. Dawesov načrt hoče s svojimi določili izenačiti konkurenčne pogoje med nemškim kapitalizmom in angleškim ter francoskim. Na drugi strani pa je mogoče izvesti izvedeniški načrt z nemškim nadizvozom le, ako niso konkurenčni pogoji enaki, namreč ako Nemčija ceneje producira in prodaja kot Anglija in Francija.

3. Dawesov načrt si zamišlja ententino buržuazijo kot celoto, ki ima enotne interese napram Nemčiji. Dejansko temu ni tako. Med glavnimi interesenti, Francijo, Anglijo in Zedinjenimi državami, obstojajo neobičajno ostra interesna nasprotja. Francija n. pr. prejme 52% vseh reparacijskih plačil, kar znači za

Francijo veliko svoto, približno eno petino francoskega proračuna, dočim ima prejeti Anglija 22% reparacij, to je približno 3% angleškega proračuna. Če pomislimo, da je angleško državno gospodarstvo v ravnotežju in da so angleške finance v sijajnem stanju, vidimo, da Anglija nima baš velikega interesa do njej namenjenih vsot in do izvedbe transfersa. V Angliji se tudi ne računa resno na reparacije. Zedinjene države nadalje sploh nimajo nikakih reparacijskih terjatev, pač pa imajo interes, da se obrestujejo kapitali, ki so naloženi in se še bodo naložili v Nemčiji. Te obresti se naravno plačajo lahko samo s povečanim izvozom industrijskih proizvodov. Ker pa svetovni trg ne more sprejeti toliko nemškega blaga, kolikor ga je potreba za transferacijo in še za obrestovanje ameriškega kapitala, mora imeti Amerika interes, da se transfer ne posreči, ker je v tem slučaju obrestovanje ameriškega kapitala mnogo bolj verjetno.

4. Politično nasprotje med Anglijo in Francijo, ki je danes najvažnejši faktor v kontinentalno-evropski politiki, vodi isto tako do nerazrešljivih protislovij. Anglija bi si želela, da stoji Franciji nasproti Nemčija z močno armado. Za močno armado je zopet potrebna močna nemška industrija in to Angliji ne more biti všeč, ker bi bila tedaj v nevarnosti njena industrija sama.

Obratno je pri Franciji, ki ima velik interes do plačevanja reparacij, saj tiči sama v finančnih težkočah in ogromnih dolgovih. Do reparacij more priti Francija, ako obratuje nemška industrija s polno paro. Močna nemška industrija lahko proizvaja vojna sredstva, kar znači za Francijo velikansko politično nevarnost.

Najbolj globoko in najbolj zapleteno je interesno nasprotje v vprašanju industrije. Svetovni trg je danes malo sprejemljiv za industrijske produkte. Radi tega se nahaja zapadnoevropska industrija v trajni krizi in ne more izrabiti svoje polne produkcijske kapacitete. In če mora sedaj Nemčija — mora, ako hoče plačevati reparacije! — vreči velikanske množine svojega blaga na svetovni trg, tedaj se nam prikaže ogromna nevarnost, ki grozi zapadno-evropski industriji. To dejstvo je povzročilo, da se ne presoja Dawesovega načrta več s tako radostjo kakor začetkoma, marveč da se Anglija in druge države naravnost bojé nemške konkurence.

Takoj drugi dan po zaključku londonskega sporazuma je izšel interview angleškega industrialca Snowdena, ki opozarja na nevarnosti Dawesovega načrta in pravi: „Svarim britanske trgovske interesente, zlasti tekstilno in železno industrijo, pred popuščanjem v tem vprašanju (namreč pred posebno nemško-francosko pogodbo). Tozadevni predlogi, ki so se storili in pozneje umaknili . . . pomenjajo napram Veliki Britaniji gospodarsko grožnjo izredno resne narave.“ Kmalu nato se je pričelo v tisku skrbipolno govoriti o izvedbi Dawesovega načrta, obenem pa so angleški kapitalisti oznanjali, da bo treba znižati mezde angleškemu proletariatu.

Bojazen se je pojavila tudi v Franciji, Čehoslovaški, Italiji, Danski, skratka v vsej Evropi. Pred vsem pa je ogrožena angleška industrija, med tem ko obstoja možnost, da se nemška, francoska in belgijska težka industrija združi v kontinentalni težkoindustrijski blok proti Angliji. Slednje seveda pomenja za Anglijo ne samo gospodarsko, nego tudi veliko politično nevarnost in zato opažamo žilav

boj angleškega kapitalizma proti tej možnosti. Zedinjene države same najbrž ne bi nasprotovale takemu kontinentalnemu bloku, ki se je morda že ustvaril.

Skratka, nasprotij je polno in trgovske pogodbe, ki jih bo sklepala Nemčija v januarju l. 1925, bodo ta nasprotja formalno prikazale in poglobile.

Zaključimo:

Sprejetje Dawesovega načrta ne pomenja, da je plačevanje reparacij dejansko zagotovljeno; ravno tako ne pomenja, da so izginila imperialistična nasprotja in da je ustvarjena podlaga za „trajni mir“. Samo eno je gotovo, imperializmu Zedinjenih držav je položen temelj za prodiranje na evropski kontinent.

(Po Vargi.)

—t—:

V razčiščenje razredne zavesti.

Zadeva proletariata
je zadeva ljudstva.
Lassalle.

Delavsko gibanje je dandanes razširjeno po vseh delih sveta. Kjerkoli se pojavljajo države z njim običajnim gospodarskim redom, jim je delavsko gibanje takoj več ali manj neljub spremljevalec. Lepih uspehov ne manjka.

Ob tej trditvi je upoštevan zgolj pokret na marksistični podlagi. Pokreti delavstva na narodni ali verski podlagi so izgubili med in po vojni organizatorično moč. Ne odlikuje jih privlačnost. Dozdeva se nam, v koliko obstojajo ali se snujejo, da ne slonijo na specifično delavskih potrebah. Vsak pametnik jih klasifikuje kot meščanske ustanove brez preobrazilne sile. Odtujeni so kardinalni zahtevi delavstva, zahtevi po celotnem donosu dela.

Počeni z vojno se je pa med marksistično orientiranim delavstvom tudi izvršil zelo pomemben razkol. Že začetkom tega stoletja, čim je pričelo rasti po evropskih parlamentih število delavskih zastopnikov, so jeli Marxovi nauki po nepoklicanih interpretih (razlagalcih) bledeti. Zahotelo se je zadovoljnejšem, delavskim vodnikom, ukrotiti doraslega leva, da ne podre vseh, le rahlo mu postavljenih ograj. — Majhno krdelce pravovernih marksistov se je pa — osobito med vojno — celo okrepilo ter v splošni zvođenosti rešilo zaklad, namenjen večini človeštva — Marxovo zapuščino. Ta zaklad je bil dvignjen z izredno vnemo, ko je nastopilo zaželjeno osvobojenje iz suženjskih oblik svetovne vojne. Hlastno je bilo dognano, da je zaklad neokrnjen ter povsem usposobljen preobraziti svet, ako se ga z jekleno voljo polotijo oni, katerim je namenjen.

To se za enkrat — z edino izjemo Rusije — še ni zgodilo. Nasprotno, nastopila je reakcija, ki jedva nudi priliko omenjeni zaklad pretehtati po njega vsebini. Zaklad, zelo bogat, pa ni ustvarjen zgolj po Marxu, marveč po njem skrbno zbran iz zapuščine njegovih mislecev-prednikov in sodobnikov. Vsled

tega tvori zaklad najmarljivejša izbira spoznanj in zaključkov o glavnih faktorjih zgodovine, o človeški družbi in njenem gospodarstvu. Marx je ostal pri tem dosleden modroslovec, ker je vztrajno skušal poiskati vsem pojavom zadnje vzroke. Takšna vestnost je mogla podati izkoriščenemu delu človeštva dokaj urejeno zbirko naukov, teorijo, ki je v drugi polovici prejšnjega stoletja izhodišče pričetku socialnega pokreta, ki je pridobila največji vpliv na ideje našega časa ter jo morejo dandaneš v stalnem prodiranju začasno zaježiti le rafinirana sredstva modernih držav.

Človeška družba sestoji, ko se je stalno naselila in porazdelila na države, iz skupin ljudi, ki se gospodarsko razločujejo in imajo gospodarsko različne interese. Pri Rimljanih n. pr. takšna diferenciacija dolgo časa ni nastopila. Donos skupnega dela so v mirnem zadovoljstvu uživali. V 4. stoletju pr. Kr. pa nam Rim že kaže socialne boje v vsej resnobi. Pravimo socialne boje, ker sta bila v boj zapletena dva socialna razreda, ki sta imela nasprotujoče si gospodarske težnje. O podobnih razmerah poroča zgodovina tudi pri drugih narodih. Kadar koli so tekom razvoja družbe nastale v njej skupine, ki so se vsaka zase zavedale drugačnih gospodarskih teženj, nastali so z njimi vred socialni razredi kot zavestni nosilci imanentnih njim gospodarskih idej. Kolikor socialnih razredov, toliko zaželenih gospodarskih redov. Če pa povemo, da vsakokratno zaželeni gospodarski red pomeni celoto pravnih in nraavnih norm, in ki določa produkcijo in distribucijo (razdelitev) potrebščin, potem ni težko uganiti, da je socialen razred neljub član družbi, ki goji v marsikaterem pogledu drugačen, pa vendar merodajen in vladajoč gospodarski red. Obstoje razredov v tem smislu pri nas ne priznavajo. Takšni detajli bi na izvršeno „ujedinenje“ in ustanovljeno „nacijo“ vplivali preveč razkrajajoče. Preko tega vprašanja si pomagajo z označbo sloji, kojih razločujemo višjega, srednjega in nižjega. To vse neobvezno in spričo najmlajše zgodovine „višjega“ tudi neresno, vsekakor z nastavkom uresničenja za vsako ceno. Resnično je za vsakega opazovalca med nami to, da nižji in srednji sloj v hudih porodnih bolečinah izločujeta „višjega“ — mlado buržuazijo, dočim njiju dičijo vsi znaki proletariata. Označbi si ohranimo, ker sta izhajaje od Francozov preko Nemcev, prešli v last vseh socialistov. Buržuazija znači posedujoče, vladane. Po tej delitvi neopredeljeni nižji sloji niso več „uboga gmajna“, „ljudstvo“ ali „revni ljudje“, marveč socialen (splošen) razred proletariata. Kar so v ostalem o razlogih te delitve družbe in posebič o postanku, razvoju, bistvu in težnjah številčno najboljšejšega proletarskega razreda povedali Guizot (Gizo), Mignet (Minje), Engels in Marx, velja docela tudi za nas. Prvotna po Francozih zamišljena delitev družbe je vsebovala štiri razrede in je bila sledeča:

1. *Parti fevdal*, posestniki-graščaki, zastopniki srednjeveškega patriarhalnega gospodarstva. Patriarhalno je umeti tako, da je graščak imel tudi vpliv na privatno življenje tistih, ki so bili z njim v kakršnemkoli zavisnem gospodarskem razmerju.

2.) *Bourgeoisie* (buržuazija), zastopnica kapitalizma t. j. kapitalističnega gospodarskega sistema, torej zastopnica onega gospodarskega reda, čigar pravne in moralne norme propovedujejo privatno lastnino zemlje, surovin, tovaren itd.

in kar je glavno, poudarjajo privatno lastnino produktov iz teh produktivnih sredstev.

3.) *Petite bourgeoisie* (malomeščanstvo), zastopnica rokodelcev, kmetov, malih obratov.

4.) *Proletariat*, zastopan po brezposelnih in onih, ki žive ob prodaji svoje delovne sile. Ta razdelitev družbe je bila po strmoglavljenju fevdalizma zeno-stavljena. Buržuazija si je v revolucionarnem pokretu, toda s pomočjo proletariata, izvojevala prvenstvo. Preostala sta le še dva razreda, agrarno — kapitalističen blok buržuazije in proletariat. Malomeščanstvo lavira med tema razredoma. Deloma sili k buržuaziji, deloma pada, čeprav z odporom, v proletariat. V pomanjkanju točno začrtanega gospodarskega reda ne tvori več opredeljenega socialnega razreda in se ne skuša uveljaviti samostojno politično.

V pojasnenje odnošaja med poklicem in razredom podamo, da se ognemo razpravljanju, nekaj primerov. Mizar spada kot samostojen rokodelcelec in posestnik med malomeščanstvo, kot mezdni delavec tovarne pa spada kljub svoji posesti v razred proletariata. Če se odloči za razred buržuazije, je dobrodošel, ostaje pa malopomemben v svoji izvoljeni okolici. Še le kot tovarnar povišava postane isti mizar polnovreden član buržuazije. — Praviloma ne moremo kmetkega posestnika, ki je z meznim delavcem enako reven, uvrstiti med proletariat. Vzgoja, navada in gospodarska odvisnost ga napravijo za privesek buržuazije, dasi je dostikrat primoran nastopiti vlogo meznega delavca in je kot tak najčistejši tip proletarca. — Državni nameščenec je kot takšen vedno proletarec. Ako je hkratu posestnik, je z malimi izjemami vedno duševni pripadnik buržuazije, kajti ob zadostni omejenosti se te vrste ljudje že ob samem državnem nameščenju čutijo pripadnikom buržuazije. Razlogi gotovo niso drugačni, kakor pri revnem kmetkem posestniku. Poklic ali posest torej ne določata zadosti jasno socialni razred, treba je v to tudi uvidevnosti in razumevanja prizadetih.¹ Kdaj lahko govorimo o razredni zavesti? Kadar uvidevnost o pripadnosti h kakemu socialnemu razredu izvira le iz hipne ali trajne osebne koristi, še ne moremo govoriti o razredni zavesti. Ta še le nastopi tedaj, kadar vzamemo na vidik širšo podlago, korist vseh, ki se nahajajo v enakih ali vsaj podobnih gospodarskih odnošajih in se radi tega zavedajo, da so pripadniki prav istega socialnega razreda, ki ima iste razredne interese.

Kvarljivo posegajo v uvidevnost o razredni pripadnosti današnje *politične* meščanske stranke. Njih ustvarjajoče ideje so v glavnem narodne, verske, humanitarne, ustavopravne. Vsikdar pa tudi toliko gospodarske, da v težnji po obvladanju množice zajamejo pripadnike obeh socialnih razredov. Na besedah jih množice jasno ne spoznajo, le v njih delih dosledno prejmejo dokaze, da služijo le buržuaziji.

¹ Trditvev avtorjeva je napačna. Socialni razred popolnoma določajo gospodarski pogoji dotične skupine ljudi ali, točneje, razred določa distribucija produkcijakih sredstev. Nikakor pa ne opredeljuje razreda poklic ali tudi posest sama, najmanj pa je za to treba uvidevnosti in razumevanja prizadetih. Op. uredn.

Pripadnik proletarskega razreda se v teh strankah lahko uveljavi *osebno*, nikdar pa v trajen prid svojega razreda. V tem slučaju zaupa skrb svojih razrednih interesov buržuaziji ter je v zadoščenju lastnim interesom le še grobokop svojemu razredu. In to se ne dogaja posamič, marveč žal trumoma.

Kljub številčni premoči si proletarski razred v nepremišljeni porazdelitvi na meščanske stranke prepreči in zajezi naravno mu pripadajoč diktat nad buržuazijo. Ta žalosten odnošaj bi mogla spremeniti samo razčiščena razredna zavest, sigurno in brezobzirno neomejeno prepričanje o pripadnosti v resnično odgovarjajoči socialni razred. Ne varamo se, če sodimo, da bi bil rezultat ob tem razčiščenju za buržuazijo naravnost pretresljiv. Število pripadnikov kmetске, ljudske, republikanske, narodne, krščanske ali kakorkoli se nazivajočih strank, ki so vse meščanske (z gesli buržuazije), bi se skrčilo do neznatnosti. Na to še ni misliti. Na račun proletariata bodo vse te stranke, še vedno lahko meščansko-državotvorne, bodisi federalistično.

V najlepši slogi so razteple borne začetke proletarske organizacije in se imenujejo sedaj po potrebi tudi delavske, da bi se posamič politično okoristile z ukročenim, razpršenim in izoliranim nasprotnikom — proletariatom.

Poglejmo, če je v naši družbi upravičen tako izrazito proletarski naglas. Z mezdnim delavcem se ne mislimo baviti, ker si je zavoljo njegove razredne pripadnosti gotovo vsakdo na jasnem. Drugače je pri kmetu. Kmet ima mnogo časa, pa bore malo prilike razmišljati, v čem je njegov položaj soroden brezposelnemu delavcu. Ne moremo trditi, da bi ga bila sporadična prizadevanja dvignila k stanovski zavesti, k razredni pa itak ne. Imovitejši kmet, ki se zaveda interesov, je v splošnem zanesljiv, pa ne prepričan pristaš razreda buržuazije. Ako je gospodarsko količkaj trden, nagovarja svoje tovariše k istemu naziranju, predvsem zato, da bi njegova (misel in interes) obveljala. Mali kmet se intenzivno zaveda le svoje revščine; pogloblja se v njo, da mu mine vsako drugo zanimanje. Ves up na možno boljšo bodočnost je v njem zamrl. Vse njegovo mišljenje je osredotočeno v neprestani skrbi za obstanek. Skrb za najnujnejše življenske pogoje izrablja njegove moči. Potarna nad davki, pičlim pridelkom, slabo letino, boleznijo, pomanjkanjem kruha, boji se časa neoskrbljene starosti, vendar vse to ne uporno. V celoti se zлага iz navade in tradicije z vladajočim redom, ker je pač tako „božja volja“. Pred izgubo svoje skromne domačije je baje zavarovan, vendar v revščini je obsojen izgubiti vso energijo. Združiti se s sotrpini? Kaj mu to pomaga? Tako zaključuje v nevednosti. Ako mu nudi tolažbo zaslepljen „dušin“ pastir, dozori v kmetu celo vsak izhod uničujoče prepričanje, da so ti njega vladajoči gospodarski odnošaji nepremisljivi božji zakoni, nikakor pa ne človeški ukrepi. Vzbuditi v teh gospodarsko in vsled tega tudi duševno zaostalih revežih razredno zavest, ni lahko, pa tem hvaležnejše. Vzbujena zavest daje mogočno moralno oporo.

Druga internacionala prav v tej smernici ni bila zaslužna. Gojila je proletarsko zavest med mezdnim delavstvom z neprimerno vnemo in gorečnostjo. Sad te vzbujene zavesti so bile organizacije, ki so jih tvorile po poklicih ločene skupine. Kmet je ostal brez take vzpodbude in brez razredne zavesti,

služil je nevede interesom bužuzije. Cehovske delavske organizacije so vsled tega poostriale nasprotje med mestnim konzumentom in podeželskim kmetiskim producentom. Ta podeželski polproletarski producent je naravno po takšni ne-umestni izolaciji pomnožil organiziranemu delavstvu število razrednih nasprot-nikov.

Kmet je dobrodošel kot pomožna četa agrarno-kapitalističnemu razredu. Ustvarjeno je bilo tako nenaravno protislovje med proletariatom in proletarskim kmetom. Utemeljevanje tega nezdavega pojava, da vztraja proletariat na skupni lastnini produktivnih sredstev, kmet pa na privatni lastnini, pač ne drži, ker niti socialistično ni. Načelo je vendar: tovarne delavstvu, zemlja kmetom.

Dosledni temu geslu moramo vendar priznati, da kmet s svojo neznatno lastnino v začetku ne moti načela, prav tako ne, kakor tovarniški delavec ne, kadar ima kakšno lastnino.

Oba bosta morala v svobodni socialistični delovni družbi na skupni last- nini delati, kmet na skupni zemlji, delavec v skupni tovarni.

(Konec prihodnjič.)

J. Regent:

Nekaj o delavskem gibanju v Italiji.

Zadnja svetovna vojna je pahnila Italijo v resno gospodarsko in finančno krizo, ki se je po končani vojni še naglo in znatno poostrila. Zunanji, t. j. vidni znaki te krize — množeča se brezposelnost, naraščajoča draginja, vedno nižje mezde in padanje denarne valute — nam pričajo nedvoumno, da je bil po vojni in po krizi ustvarjeni položaj za italijansko ljudstvo zares neprijeten in ne- vzdržljiv.

Italija je bila v ententi najšibkejša velesila. Zato so bile zanjo vojne po- sledice bolj občutne kot za druge članice protinemškega sporazuma in je zato tudi dobila najmanjši del plena. Resničnega navdušenja za vojno v Italiji ni bilo nikdar; umetno gojeno navdušenje je pa takoj po sklenjenem miru ugasnilo. Razo- čaranje bojevnikov zaradi deleža, ki ga je Italija dobila, kriza in njene posle- dice med proletariatom in malim kmetom, vse to je poostriilo razredni boj, tisti razredni boj, ki vsled junaškega zadržanja italijanske socialistične stranke ni v Italiji niti tekom vojne nikdar zamrl.

Vojna je razredno gospodstvo italijanske buržuzije močno zrahljala. Le s težavo je v svojih rokah držala politično oblast in je bila vsak trenotek priprav-ljena paktirati s proletariatom, ki je bil na čelu protivojnega in protiburžjujskega gibanja. To gibanje, če tudi je bilo v nekaterih svojih formah kaotično in skoz in skoz sentimentalno, je vendar doseglo take momente, ki bodo za vedno ostali v knjigi zgodovine proletarskih gibanj. V poletju 1919. leta se je boj proti dra- ginji razširil čez celo deželo. Tekom te protidraginjske agitacije je proletariat

v mnogih krajih ustanovil rdečo gardo in v nekaterih centrih je meščanstvo izročilo delavskim zbornicam ključne svojih industrialnih in trgovinskih podjetij. Zajedno s protidraginjskim gibanjem se je začelo tudi mezdno gibanje. Stavka je sledila stavki. Prvotno so se stavkajoči zadovoljevali s tem, da so zahtevali povišanje plač in boljše razmere na delu. Kasneje so delavci začeli zahtevati, da se v podjetjih ustanove proletarski organi, ki naj bi se jim izročilo kontrolo nad produkcijo. Posledica tega gibanja, ki je stopnjevale neprenehoma naraščalo in zavzemalo vedno večje dimenzije, je bila ta, da so delavci velikih industrialnih centrov septembra meseca 1920 zasedli privatna industrijska podjetja. Tik pred delavsko okupacijo privatnih obratov so pa kmetje v mnogih krajih Italije zasedli nekatera veleposestva.

Ta poslednji del tedanje revolucionarne proletarske borbe je izredno dramatičen in poučljiv. Buržuazija ni hotela sprejeti delavske zahteve. Zdelo se ji je, da je dala že dovolj in preveč. Pravice do kontrole nad produkcijo pa ni hotela dovoliti. Raje naj vse pogine, industrija, proletariat, njegove družine in še domovina naj pogine, če nima več moči, da bi branila interese starih gospodarjev. Delavstvo je bilo prisiljeno, da je zasedlo tovarne. Storilo je to tem raje, ker je hotelo, resnično hotelo izpremeniti privatno v kolektivno posest.

Navdušenje med proletariatom je bilo veliko. Revolucionarni naskok je bil brezprimerno drzen. Bojna fronta se je širila dan za dnem. Več stotin industrialnih obratov gorenje Italije je bilo že padlo v delavske roke. Na najvišjih prostorih vseh v delavskih rokah se nahajajočih tovaru je plapolala rdeča zastava proletarske revolucije. Proletariat se je začel oboroževati in v mnogih krajih je pokazal, da zna dobro uporabiti v vojni pridobljene izkušnje.

To veliko in resno revolucionarno gibanje italijanskega industrialnega proletariata je končalo z delavskim porazom. Voditelji delavskih sindikatov so se z vso silo postavili proti predlogu, ki je hotel, da se gibanje razširi in da stopi proletariat v odločilen boj. Vodstvo socialistične stranke je bilo tudi needino glede smernic, ki se jih naj da gibanju. Izkazalo se je, da so bili sicer vsi objektivni pogoji revolucionarni, da pa italijanski proletariat ni imel ne političnih ne strokovnih revolucionarnih organizmov ne izvežbanih revolucionarnih voditeljev. To objektivno priznanje temeljnih razlogov delavskega poraza pa nikakor ne opraviči osrednjih sindikalnih voditeljev, ki so zahrbtno delali proti temu, da bi dobilo to gibanje v vseh ozirih revolucionaren značaj. Paktirali so z delodajalci in vlado in so spaktirali . . . reakcijo.

Nič boljše se ni godilo kmetskemu gibanju, ki je šlo za tem, da razdeli zemljo veleposestnikov med revne kmete in sploh med take, ki so imeli voljo zemljo obdelovati. Večina sindikalnih in političnih voditeljev, ki je bila sestavljena iz centristov in reformistov, je to kmetško gibanje smatrala za nazadnjaško. Prvič v zgodovini se je morda zgodilo, da sta se kmet in delavec srečala na oni in isti poti, v oni in isti bojni fronti, imajoča pred seboj skupnega sovražnika. Prvič morda sta se delavec in kmet skupno borila proti nadvladi kapitalističnih agrarnih mogotcev, prvič morda sta v skupnem boju imela pred seboj enak cilj, ki sta ga hotela doseči. Mesto skupne zmage je prišel skupen poraz.

Ta poraz industrijskega in kmetijskega proletariata ni bil edini in ni bil prvi. Bil je le največji. Proletariat, industrialni in poljedelski, sta naravnost hotela v revolucionarna gibanja. Vsi pogoji sta ju v to silili. Temu proletariatu je pa manjkala revolucionarna organizacija in je bil brez sposobnih revolucionarnih voditeljev, ki bi bili znali gibanje usmeriti k skupnim in splošnim ciljem. Kmetškemu gibanju so rekli, da je nazadnjaško, delavskemu pa, da nima namena doseči politične cilje. In med tem ko so delavci in kmetje po krivdi centristov in reformistov šli od poraza do poraza, se je buržuazija pripravljala in se je obožila do zob. Za porazom proletariata je nastopila reakcija, brezčutna, ki je hotela dati delavcem in kmetom pouk, iz katerega naj bi črpali prepričanje, da je buržuazija od boga ustvarjena in da ima od boga nalogo, vladati nad proletariatom.

* * *

Gospodarska in finančna kriza, ki je povzročila toliko socialnih gibanj, je, naravno, povzročila tudi narast socialistične stranke. Na kongresu v Boloniji to je proti koncu 1919 leta, je štela socialistična stranka še 1681 skupin, v kojih je bilo vpisanih skupaj 91.469 članov, 47 državnozborskih poslancev in 350 občin, v svojih rokah. Ob razcepu stranke v Livornu je pa imela 4567 skupin, v koje je bilo vpisanih 219.327 članov, 156 državnozborskih poslancev in 2200 občin, v svojih rokah. Izredno velik narastek socialistične stranke nam pove, da je bil njen vpliv pri proletarskih množicah zares velik, da so proletarske množice odobravale protivojno stališče socialistične stranke in da so verjele v revolucionarno sposobnost socialističnega organizma in socialističnih voditeljev.

S številom strankinih skupin, članov, poslancev in občin se pa ni primerno ojačila tudi bojvena sposobnost socialistične stranke. Poglavitni vzrok temu je dejstvo, da je bila stranka le navidezno, le površno revolucionarna, dočim je bila v svojem jedru in po svoji organizaciji reformistična. Dogodki so jo prehiteli in so zahtevali od nje dejanj, za katere ni bila sposobna. Večina v stranki je bila reformistična. To se je izkazalo v Livornu, kjer so komunisti iz stranke stopili. Ta reformistična večina, ki je imela v svojih rokah skoro vse politične in sindikalne proletarske organizme, je bila poleg vsega še dokaj neodkritosrčna. Ni imela poguma slediti do skrajnosti svojemu prepričanju. Kjer je bila na vodstvu, je delala reformistično, govorila in kazala se je pa revolucionarno. Pri občinskih volitvah so vsi kandidatje prisegli na maksimalistično revolucionaren program, pri državnozborskih volitvah je sam reformistični voditelj Turati kandidiral v imenu in pod okriljem grba prve proletarske republike. Na zunaj so tekali za množico, ki je bila prepojena z revolucionarnim duhom, za hrbtom so pa delali proti revoluciji. Politični in sindikalni organizmi proletariata, ki so bili po svoji večini v reformističnih rokah, so bili od rojstva sposobni za vse le ne za revolucijo. Pod reformističnim vodstvom se tudi niso mogli izpremeniti v revolucionarne organizme. Tako smo imeli v socialistični stranki leta 1920 za časa okupacije obratov sledeči položaj: večina strankinega vodstva je bila v komunističnih rokah, vse druge je pa bilo v reformističnih. Tudi vodstvo največjega

sindikalnega organizma, splošne delavske zveze, je bilo v reformističnih rokah. Sklepe stranknega vodstva so reformisti enostavno bojkotirali in so zraven še pripovedovali, da je strankino vodstvo nesposobno. Ta neskladnost v strankini organizaciji in dejstvo, da so bili vsi organizmi dobro pripravljene za volilni nikakor pa ne za revolucionarni boj, je tvorilo poglavitni vzrok, da strankino vodstvo ni moglo izvršiti svoje polne dolžnosti.

Tako ni moglo več naprej. Po deželi je divjala reakcija. Stranka, ki bi se bila morala reakciji upreti, je bila sama razdeljena na razne tendence in je bila vsled tega brez vsake moči. To duševno proletarsko needinost, koje skupen znak je bila strankina izkaznica, je reakcija izborna izrabila. Spoznala je, da se pod gromovitimi frazami maksimalistov skriva najneverjetnejša revolucionarna nesposobnost in organizačna šibkost. Spoznala je, da se italijanski buržuaziji take stranke ni treba preveč bati in da se zaradi tega sme udrihati po proletariatu, ki je bil resnično revolucionaren in buržuaziji nevaren. V tem boju med proletariatom in buržuazijo, med revolucijo in reakcijo je polagoma dozorevalo prepričanje, da se mora dati revolucionarnemu gibanju revolucionaren organizem, ki bo sposoben zbrati revolucionarne sile v organizačno in duševno enoto ter jih voditi na poti do zmage. V socialistični stranki se je ustanovila komunistična struja, ki se je na kongresu v Livornu ločila od stranke in se organizirala kot samostojna komunistična stranka. V Livornu so dobili komunisti 58 tisoč glasov. Turatijevci le 14 tisoč. Maksimalisti so pa raje ostali z reformisti in se ločili od komunistov kakor pa narobe. In to v imenu proletarske „edinosti“. Dve leti kasneje so bili maksimalisti prisiljeni se ločiti od reformistov in letos je en del maksimalistov, ki so v socialistični stranki tvorili frakcijo tretjeinternacionalcev in zagovarjali pristop stranki v komunistično internacionalo, pristopil v komunistično stranko.

Mnogo je še delavcev in nedelavcev, ki se solze nad tem, da nimajo več enotne socialistične stranke in da ima mesto ene socialistične še komunistično in reformistično stranko. A bilo je nujno potrebno razjasniti položaj in postaviti vsakega človeka na mesto, kamor spada. Poleg tega je bilo tudi potrebno razkriti reformiste, ki so se do včeraj skrivali pod revolucionarno firmo. Tozadevno je danes položaj le deloma razjasnjen. Na eni strani imamo komunistično stranko s svojim odkritim razrednim in revolucionarnim programom. Na drugi strani imamo reformistično unitarsko socialistično stranko, ki ni nič drugega kot veja amsterdamske socialdemokracije. Med prvo in drugo pa imamo brezglavo staro socialistično ali maksimalistično stranko, ki ima v sebi in za seboj nedvomno še velike plasti proletarskih množic, ki je pa revolucionarnemu gibanju škodljiva, ker z revolucionarnimi frazami združuje svojo staro revolucionarno nesposobnost. Po izstopu tretjeinternacionalcev iz te stranke se ta stranka bliža bolj in bolj reformistom in včasih izgleda, da jo reformisti naravnost tajno vodijo.

* * *

Fašistična reakcija je zadala proletariatu in njegovim institucijam hude udarce. V par letih je uničila z legalnimi in ilegalnimi nastopi skoro vse, kar

je proletariat v dolgih desetletjih s težavo ustanovil. Zlasti je komunistična stranka prestala hude ure in je bila prisiljena, da skrije svojo organizacijo pred očmi buržuazne policije. Tozadevno je komunistična stranka dala proletariatu zgled, kako, se naj pripravi za bodoče dogodke. Ali vsa reakcija, legalna in ilegalna, vsi požigi, vsi umori, ves teror, ki ga je bila sposobna fašistična organizacija, vse ni nič pomagalo. Razdejan, razkosan, z zavezanim jezikom in zavezanimi rokami se proletariat ni udal. Po dveh letih fašistične vlade je danes buržuazija v skrbeh za najkrajšo bodočnost in išče druga pota, po katerih bi zamogla ustaviti najlažje revolucionaren takt.

Fašizem ni zadovoljil nobenega. Ni zadovoljil veleburžuazije in agrarcev, ker ni bil v stanju, da bi zamoril popolnoma vsako razredno proletarsko gibanje, vsak razredni proletarski organizem. Razredno sodelovanje, t. j. sodelovanje med delom in kapitalom, ta stara teorija narodnega socializma, se je izkazala, da je jalova, da je le teorija, ki ne more do življenja. (Fašistični sindikati, ki so imeli nalogo, da to teorijo udejavijo, so morali v mnogih krajih napovedati stavko, ker niso hoteli delodajalci dati delu, t. j. delavcem niti za najskromnejše življenje potrebne plače.) Izkazalo se je tudi, da se v reakciji revolucionarne stranke utrde, pojačijo in da postanejo zato bolj nevarne. In se je izkazalo, da se sploh ne da iztrebiti iz sveta razrednega boja, ki ga povzročajo pogoji sedanje gospodarske uredbe. Zato se obrača veleburžuazija zopet na stare demokratične uspavalne institucije, s katerimi bi rada zaprla proletariatu oči, ki mu jih je fašizem s svojo neolikanostjo in brutalno odkritosrčnostjo odprl. V to svrhu bi rad uporabil našo socialnodemokracijo, o kateri je znano, da komaj čaka na trenotek, da bi postala udana služabnica proletarskih krvnikov. Ni zadovoljil bojevnikov in je razočaral malomeščanstvo ki si je bilo uteplo v glavo, da postane zares nov vodilni razred Italije. S svojimi brezkončnimi zločini si je fašizem ustvaril okolu sebe praznoto, ki je ni več mogoče napolniti. Moralno se fašizem ne dvigne nikdar več. Lira, t. j. italijanska valuta, o kateri je dejal poglavar fašistične vlade, da v treh mesecih zadobi pod fašističnim režimom skoro predvojno vrednost, ne le da se ni zboljšala, marveč se je v gotovih ozirih poslabšala. In prav v teh poslednjih mesecih se godi približno to, kar se je godilo takoj po vojni. Valuta pada, draginja narašča. Delavstvo se skuša osvoboditi fašističnih sindikatov in se vrača v svoje razredne strokovne organizacije. V nekaterih krajih so razredne organizacije že prisilile delodajalce, da priznajo stare obratne odbore in vršila so se že tudi stavkovna gibanja. Nekatera celo so končala z zmago delavcev. Umetno gojeno vojno navdušenje je po sklenjenem miru ugasnilo radi načina, po katerem se je ravnalo z Italijo. Fašizem je hotel to navdušenje obnoviti in vojno opravičiti. Ni se mu posrečilo ne eno ne drugo izmed teh dveh sredstev, s katerima je zakrival pred bojevnikmi svoj reakcionaren protiproletarski značaj. A kakor je ugasnilo umetno gojeno navdušenje za vojno, tako ugaša polagoma sedaj vse prvotno navdušenje za fašizem v krogih, ki so zares verjeli v čudeže in v nadčloveško sposobnost fašističnega vojvode.

Italijansko proletarsko gibanje se nahaja sedaj v enem izmed najresnejših momentov. Najhujše je prešlo. In če tudi ni, ima komunistična stranka prav,

ako uči proletariat junaštvo. Sindikalni odbor komunistične stranke je dal parolo, da se mora ves proletariat vrniti v svoje razredne organizacije. Komunistična stranka pa dela na to, da unificira posamezne proletarske bitke v veliko proletarsko borbo, ki naj bi se zaključila z zmago ideje, ki hoče, da se uresniči delavsko-kmetska vlada.

In danes, ko je fašizem prišel ob vsak ugled, ko se bliža ura njegovega konca, danes sta maksimalistična in reformistična stranka stvorili pač enotno fronto z demokratično antifašistično opozicijo, obe sta pa odrekli enotno fronto proletariata s komunistično stranko.

Komunistična stranka stoji na stališču, da se mora napovedati boj ne le fašizmu, ki je tvoril in tvori še vedno zunanji, t. j. vidni del kapitalističnega reakcionarnega aparata, marveč kapitalističnemu režimu sploh. Toda zdi se, kakor da se maksimalci in reformisti proletarske zmage boje. Da opravičijo svoje stališče, govore o svojem gnevu napram nasilju. In imajo pogum, pri tem zamenjati komunistično mnenje glede nasilja z nasiljem, ki so ga nad delavstvom vršili fašisti. In pri tem pozabijo na tisto nasilje, ki se vrši v meščansko demokratičnih režimih, na tisto tajno gospodarsko nasilje, ki se zavedno in nezavedno vrši vsak dan nad reveži, nad delavci in sploh nad vsemi, ki so gospodarsko odvisni.

Prerokovati, kako se bo zaključil boj proti fašizmu, je težko in ni prijetno delo. Nam se za to niti ne gre. Naše mnenje je, da mora komunistična stranka Italije nadaljevati delo za enotno fronto proletariata in da se med fašizmom in njegovo meščansko opozicijo zagozdi proletariat. Ne vemo, če se ji bo to posrečilo. Vendar se nam zdi, da ne bi bil proletariatu koristil nič ves fašistovski nauk, ako bo nadaljeval slediti reformistom in njihovi uspevalni taktiki.

Komunistična kritika je dobro videla, kako se bo končala reč z okupacijo obratov leta 1920. Takrat je proletariatu manjkala revolucionarna predstraža. Danes je ta predstraža tu z vsem svojim organizmom, revolucionarnim in ne volilnim. Ako ji bo proletariat sledil, bo zmagal in premagal vse svoje odkrite in tajne sovražnike.

Prihodnjič se bomo pa nekoliko pomenili o razliki med revolucionarno in reformistično taktiko, o razliki med razbojniškim in zgodovinsko upravičenim nasiljem.

K taktiki v narodnostnem vprašanju na Primorskem.

Kratka doba šestih let po svetovni vojni nam je nazorno dokazala, da nam buržuazija s to krvavo vojno ne samo ni rešila nobenega narodnega vprašanja, temveč da nam je ravno z njo vsa narodnostna vprašanja le še komplicirala, njihovo število povečala in narodne boje poostrila. Svetovna vojna je bila prava imperialistična vojna, ki je sicer razbila nekoliko velikih mnogonarodnih držav,

kakor na primer Nemčijo, Avstrijo in Turčijo, toda ne zato, da bi osvobodila prej v njih zaslužnjene narode, temveč zato, da jih spravi v nove direktne ali indirektne odvisnosti od ententinega velekapitala. Nemške kolonije niso postale svobodne, ampak so prišle samo v novo suženstvo ententinih vele-sil, ki so na ta način ogromno povečale svoje kolonialne posesti. Turčija je zapala, v kolikor se ni sama osvobodila, nad oblasti Angležev in Francijo, in na njej nastale odvisne narodne države (Hedžas, Palestina, Sirija) so danes torišče srditih narodnih bojev. V svetovni vojni razkosana Srednja Evropa (Čehoslovaška, Poljska, Nemčija, Jugoslavija, Romunska) in Balkan nista še nikoli videla tako divjih bojev kakor se bijejo sedaj na teh ozemljih. V divjih kolonialnih bojih ječi ogromni Kitaj, ki si ga hočejo med seboj razdeliti Angleška, Francija, Amerika in Japonska. Poleg tega pa se budijo k novemu narodnemu življenju ogromne dosedanje kolonije velesil, kakor n. pr. Indija, Egipt, Maroko in dr.

Narodno vprašanje se torej pojavlja po vojni v internacionalnem merilu. Ono objemlje v vedno večjem obsegu zlasti široke kmetijske mase, ki jih izkorišča imperializem velesil, da na njihovih plečih vpostavi svoje v svetovni vojni raz-orano kapitalistično gospodarstvo. In ta gigantski narodni osvobodilni boj narašča in se zastruje v isti dobi, kakor osvobodilni boj proletariata. Še več: danes je jasno, da so socialni in narodni boji posledica istega vzroka, da se pojavljajo kot neizogibni znaki razpadajočega kapitalizma in zato je nemogoče, da bi hodili mi mimo narodnih vprašanj gluhi in slepi, kakor je to delala in še vedno dela naša poburžujena socialna demokracija. Narodno vprašanje je en del socialnega vprašanja, ki ga lahko popolnoma reši — kakor smo to videli v Zvezi Sovjetskih Socialističnih Republik — samo proletariat in ono se pojavlja danes v svetovnem obsegu in pri nas doma v taki ostri obliki, da nam je dana možnost, da na njem mobiliziramo velike ljudske mase in to nas sili, da mu posvečamo večjo pozornost kakor v prejšnjih časih.

Med tistimi narodi, ki so doživeli v svetovni vojni veliko razočaranje, pa smo brezdvomno tudi Slovenci. Slovincem je prinesel seintgermainski mir dve veliki nesreči. Prvič, nas je le-ta tako državno in kulturno razdelil, kakor menda nismo bili še nikoli v svoji zgodovini razdeljeni. Tretjina vseh Slovencev se nahaja izven Slovenije, ki jo je srbska buržuazija tudi po svoje razdelila. Drugič, pa smo Slovenci po vojni odrezani od morja in širokega sveta na tak način, da je naše gospodarsko in kulturno življenje popolnoma podvezano. Ta dejstva ustvarjajo pri nas nacionalistična gibanja, ki so našla svoje obeležje v dveh političnih dogodkih: 1. v Sloveniji se je grupiral skoro ves slovenski narod pod zastavo SLS, ki je situacijo razumela in izdala parolo slovenske avtonomije in sedaj celo samostojne Slovenije, 2. na Primorskem pa se je obrnila večina slovenskega kmeta od svojih prejšnjih nacionalističnih voditeljev, ki so bedno kapitulirali pred italijanskim fašizmom, in se obrnil z vsemi svojimi simpatijami k revolucionarnemu delavskemu gibanju, od katerega z zaupanjem pričakuje ne samo svoje gospodarske, temveč tudi *nacionalne* odrešitve. Pri zadnjih državnozborskih volitvah je glasovalo okrog 10.000 slovenskih kmetov za kandidate KPI in to je politično dejstvo, ki ga na Primorskem ne smemo pustiti izpred oči, pa tudi

ne krivo tolmačiti. Nedvomno je, da prihaja ta znaten priliv kmečkih simpatij k delavskemu gibanju v veliki meri vsled prežalostnih gospodarskih razmer, ki so nastale v primorski vasi po okupaciji, toda v nič manjši meri pa tudi vsled narodnega suženjstva, v katero je potisnjeno vse primorsko slovensko prebivalstvo. To je dejstvo in bilo bi smešno, če bi ga hoteli prezreti.

Pozabiti ne smemo predvsem, da se nacionalen pritisk v primorski vasi danes veliko bolj čuti kakor pa v mestu. Meščan Slovenec govori oba jezika in dosti lažje brani svoje pravice nasproti gospodujoči buržuaziji kakor kmet. Kmet na vasi je pritisnjen gospodarsko, poleg tega pa še ne ume uradnega jezika in se ne more pred tujo oblastjo braniti. On čuti zapostavljenje v vsakem uradu: pred sodnijo, pred davkarijo, pred karabinerjem, pred učiteljem, pred prefektom, na železnici itd. Ni res, da je kmetu vseeno, da-li ima slovensko ali italijansko šolo. Ni to res še posebno radi tega, ker vidi poleg vsega ponižanja in zapostavljanja, da mu je vsak italijanski učitelj na vasi obenem tudi režimski spion ali vaška policija. Ni mu pa tudi vseeno, ali pošilja svoje otroke v srednje šole v Videm, namesto v Trst ali Gorico. Ni mu vseeno, ali njegove organizacije svobodno delujejo ali ne itd. itd.

V takem položaju se torej iskrena delavska stranka, ki si je dala nalogo osvoboditev delavca in kmeta tako, da postaneta ona dva oblast v deželi, ne sme več zadovoljevati s splošno oportunistično frazo, češ, *da bo z zmago socializma rešen tudi narodni problem* in da radi tega ni niti vredno govoriti o njem, temveč, da je treba delati samo za uresničenje socializma. To je stara socialnodemokratična formula, za katero je skrivala socialna demokracija pri nas in po vsem svetu svoj šovinistični nacionalizem. To bi bilo ravno tako napačno, kakor če bi dejali: „Nam se ni treba boriti za zvišanje delavskih mezd, ker to itak nič ne pomaga. Cene živilom bodo porasle in povišek bo zopet uničen. Trajno blagostanje delavca se da doseči samo v socializmu, torej delajmo na uresničenje socializma!“

Delajmo na uresničenje socializma, da! Toda vprašanje je kako? Za uresničenje socializma se da prav gotovo samo tako delati, da mobiliziramo delavske in kmečke mase, to je danes nesporno. Kako pa mobiliziramo delavske in kmečke mase? Jasno, da samo na ta način, da se borimo žnjimi za njihove življenske vsakdanje potrebe, da jih kličemo v boj za te potrebe. Ne z lepimi teoretičnimi razpravami o socialistični družbi, ampak s takimi vsakdanjimi vprašanji, ki jih delavec in kmet čutita vsak dan, vsak trenutek na svoji lastni koži. To je naša metoda dela za uresničenje socializma.

Odgovoriti si imamo torej samo na vprašanje, ali je narodno vprašanje za primorskega delavca in kmeta tako življensko vprašanje?

Gotovo je!

In zato pa ga moramo v svoji propagandi in agitaciji tudi izkoristiti.

Kako izkoristiti?

Tako, da ga postavimo v čim konkretnjši obliki. Tako, da ga bo razumel vsak delavec in vsak kmet. Tako, da bo vsak delavec in vsak kmet videl v njegovi rešitvi svojo realno veliko korist. Tako, da bo korist ogromne večine slovenskega in italijanskega prebivalstva Primorske. In sicer ogromne večine

prebivalstva in ne samo delavca in kmeta, ker mi hočemo mobilizirati z ugodnim reševanjem tega vprašanja kolikor mogoče široke mase primorskega slovenskega in italijanskega prebivalstva.

Tako se torej postavlja za nas taktični problem v narodnem vprašanju na Primorskem.

Vprašanje nastaja sedaj, ali je materialno mogoče postaviti rešitev narodnega vprašanja na Primorskem tako, da bo zadovoljevalo veliko večino slovenskega in italijanskega prebivalstva?

V ta namen si moramo najprej predočiti teritorialno razdelitev slovenske in italijanske narodnosti v Primorju.

Kako stojimo v tem oziru?

Ako potegnemo ločnico med Slovenci in Italijani na narodni meji ob spodnji Soči in v Brdih, ki je jasna in nesporna z neznatnim izvzetkom Gorice same, imamo vstočno od te črte sporno primorsko zemljo s 350.000 do 370.000 Italijani in 550.000 Slovenci in Hrvati. Od zgoraj navedenih Italijanov živi 200.000 v Trstu, okroglo 20 do 25 tisoč na Reki in ostalih 150.000 v obmorskih mestih Istre. Italijanske naselbine v notranjosti spornega ozemlja (v Istri) so neznatne.

Slovenci in Hrvatje živijo na tem ozemlju kompaktno kot kmečka masa.

Prva zahteva, ki jo mi postavljamo z ozirom na našo taktiko, je ta, da je rešitev tega nacionalnega problema postavljena tako, da se vidi, da je mogoča že danes v kapitalistični družbi in ne šele pozneje, v neki oddaljeni, bodoči socialistični. Mi moramo ljudskim masam dokazati, da ni to nikaka čarovnija, da je to rešitev lahko doseči, lahko izvesti in da je to samo odvisno od dobre volje in poštenih namenov italijanske in jugoslovanske buržuazije.

Kaka bodi torej ta rešitev?

Glavna naša zahteva mora biti: *popolnoma svobodna samoopredelitev Slovencev, Hrvatov in Italijanov do eventualne odcepitve teh narodov od Italije in priključitve k drugi državi, ali pa ustanovitve nove samostojne republike ali celo do ustanovitve več novih republik. To se pravi: narodi na tem spornem ozemlju morajo dobiti suvereno voljo in svobodo, da razpolagajo sami s seboj.*

Torej ne plebiscit v tem smislu, da zmaga večina prebivalstva tega ozemlja nad manjšino in da se ji potem mora manjšina ukloniti, temveč suverena svoboda vseh treh narodov, da se ali med seboj sporazumejo za obliko nadaljnjega sožitja, ali pa da se ločijo in priključijo svojim narodnim državam.

Kako bi izgledalo to praktično?

Trst n. pr. bi se izrekel za priključitev k Italiji, ali pa za samostojno republiko, ali pa celo za priključitev k Jugoslaviji, ali pa h kaki novi državni formaciji, ki bi se morda snovala ob času njegovega samoopredeljevanja. Vse te možnosti so dane in vse so za nas sprejemljive. No, mi ob taki priliki ne bomo držali križem rok, temveč se bomo agitacije za nov red energično udeležili in skušali Tržačanom dokazati, da je Trst svetovna luka, da je njegov interes in interes cele vrste narodov, da postane samostojna republika in svobodna luka, ki naj služi vsem tistim deželam, ki k njemu gravitirajo in da naj se kot taka svobodna republika z njimi federira. Naša dolžnost je, da zanesemo tako pro-

pagando zlasti med tržaško delavstvo, ki današnji položaj Trsta občuti na svoji lastni koži. Toda če se Tržačani odločijo za kaj drugega, potem jim je treba, dati s slovenske strani vse garancije, da Trst ne bo prišel v take težkoče, v kakoršnih se n. pr. nahaja danes po krivdi italijanske in jugoslovanske buržuazije Zader.

Ravno tako stoji vprašanje tudi z Reko. Reka je že bila samostalna republika in ni dvoma, da si ogromna večina njegovega prebivalstva še danes ne želi nič boljšega kakor to, kar je imela takoj po svetovni vojni.

S tem pa je glavni nacionalni problem za Italijane že rešen. Izven Trsta in Reke živi na spornem ozemlju (v Istri) samo še kakih 150.000 Italianov. Tudi tem je dano na svobodno razpolaganje, da se pridružijo ali Italiji (kakor Zader), ali pa da najdejo zase državno obliko za svobodno sožitje z ostalimi Istrami ali drugače.

Isto velja kajpada za Slovence in Hrvate: *samoopredelitev do odcepitve*. Njim mora biti dana možnost, da se priključijo Sloveniji in Hrvaški ali pa da se pridružijo v posebnih republikanskih oblikah in svobodnih zvezah Trstu in Reki ali pa Italiji. Predvsem je torej potrebno, da se doseže njihova suverenost, da se lahko svobodno odločijo. Zame je jasno, da slovensko Primorje ne more in ne bo hotelo živeti brez Trsta in Reke, toda njegova stvar je, da si poišče obliko, v kateri hoče in more živeti z njima in z ostalimi italijanskimi narodnimi skupinami.

Narodni problem Primorja je torej lahko rešljiv in ni prav nikakega zagonetka v splošnem. Zagonetka je samo za kapitalistično buržuazijo, ki je ustvarila današnje stanje ne radi naroda, temveč zato, da zaščiti svoje trgovske in industrialne interese.

Naša taktika mora iti torej predvsem za tem, da pokaže, da je problem narodnosti v Primorju lahko rešljiv in da njegovo rešitev odnosno način reševanja tega problema v delavskih in kmetijskih masah Primorja, Italije in Jugoslavije popularizira ter jim dokaže, da je ta rešitev nujno potrebna, ker gre tu za njihove gospodarske koristi in za njihovo kožo.

Toda s popolariziranjem rešitve tega problema, ki se vrši z manifesti na italijanski in zatirana naroda, s predavanji in diskusijami po vseh nam dostopnih organizacijah, po člankih in publikacijah, osebni propagandi itd. naša proletarska stranka še ni izvršila vse svoje naloge. Ona se mora tudi resnično boriti za osvobodjenje podjarmljenih narodov in dokazati ta svoj boj na praktičnih vprašanjih. Samo tako more ona dokazati, da ji ne gre v tej propagandi samo za besedni manever, ampak za stvarno osvoboditveno delo. To delo se mora kazati na konkretnih vprašanjih. Taka vprašanja so pred vsem *šolsko vprašanje, uporaba narodnega jezika pred sodiščem in državnimi oblastmi, svoboda kulturnih in političnih organizacij* itd. Naš tisk mora o teh dnevnikih vprašanjih razpravljati in naši poslanci morajo v rimskem parlamentu javno in glasno protestirati proti vsaki kršitvi teh elementarnih pravic.

Toda tu mi bodo sodrugi ugovarjali:

„Kaj pa pomagajo taki protesti pri imperialistični buržuazni vladi? Saj to dela tudi slovenska buržuazija!“

Velika razlika je, kadar govori buržuazija in kadar govorijo naši poslanci o takih stvareh v parlamentu. Buržuazni poslanci govorijo in protestirajo obrnjeni k

buržuazni vladi — mi pa govorimo in protestiramo obrnjeni k proletarskim masam. Mi vemo, da s takim nastopom v vladi ne bomo napravili utiska pri vladi in na vladajočo buržuazijo, toda napravili pa bomo utisek na ljudske mase, h katerim govorimo. Mi jim s tem povemo, kako bi mi napravili, odnosno kako bomo mi napravili, ko dobe državno oblast v roke delavci in kmetje in bomo s tem delavcu in kmetu dokazali, da je vredno boriti se za oblast v državi.

To je smisel revolucionarnega parlamentarizma. Ako mislijo naši poslanci, da to ni njihovo delo v parlamentu, da je škoda govoriti tam o takih perečih dnevnih vprašanjih naših delavcev in kmetov, potem je njihova navzočnost v parlamentu popolnoma odveč.

Mi moramo torej kot stranka nastopati v vseh svojih organizacijah in v vseh javnih institucijah, kjer se lahko sliši naš glas, odločno *proti redukciji slovenskih šol na Primorskem, proti redukciji in šikanam slovanskega učiteljstva, proti poitaljevančevanju slovenskih šol, proti nastavljanju italijanskega učiteljstva na slovanskih šolah v čisto politične namene in za rabo slovanskih jezikov pred sodiščem in v vseh uradih, ki ji potrebujejo Slovenci in Hrvati.*

Tako se bomo v svoji politični praksi na tem polju ločili od stare socialne demokracije, ki je imela narodno enakopravnost in internacionalno solidarnost samo na jeziku, bila pa v svoji politični praksi šovinistična.

Taka taktika pa nam je še posebno potrebna ravno z ozirom na sedanji politični položaj na Primorskem. Slovanske buržuazne stranke vse po vrsti, tiste „narodne relikvije“, ki se zbirajo okoli Edinosti, hrvaški nacionalisti, kakor klerikalci so danes pred delavskimi in kmečkimi masami vsled svojega figovstva diskreditirani do zadnje dlake in jim poleg tega nimajo ničesar več nuditi. Njihova zadnja agitacijska fraza je „narodnost“. Dobro, dokažimo našim kmečkim in delavskim masam, da je tudi ta njihova fraza prazna in brez pomena, ker morejo oni ravno tako malo narodne svobode dati revnemu kmetu in delavcu ne da bi ga pri tem tudi do kože slekli, kakor so to mogli fašisti. Povežimo mi svojo borbo za narodno svobodo z borbo za socialna in gospodarska vprašanja, za vprašanje vsakdanjega kruha in naši liberalni in klerikalni nacionalisti bodo kmalu s svojo „narodnostjo“ vred v političnem muzeju primorskih narodov.

Politični pregled.

Svetovni.

December 1924.

Dva novejša dogodka obeležujeta pravec razvoja svetovne politike: volitve na Angleškem (29. oktobra) in volitve v Zedinjenih državah (5. novembra). Na Angleškem so zmagali konservativci, to je težka industrija, velefinančniki in veleposestniki z absolutno večino nad vsemi strankami. Srednja stranka, t. j. srednje meščanstvo, tako zvana liberalna stranka, je padla s 156 poslancev na 43, delavska stranka, tako zvaní laboristi, s 192 na 157 poslancev. Značilno za te volitve je, da je srednja meščanska stranka, liberalna, skoro izginila iz političnega življenja Anglije, dočim je delavska vsled posebnosti angleškega volilnega reda sicer tudi izgubila okr. 40 poslancev, toda vsaj pridobila na glasovih (1 milijon glasov več kakor pri zadnjih volitvah 1923). Buržuazija je torej napravila dejansko enotno fronto proti delavstvu.

Nekaj sličnega smo doživeli v Ameriki. Pri predsedniških volitvah je zmagala skrajna desnica ameriške buržuazije z ogromno večino proti nekoliko bolj umerjenim demokratom in tretji (malomeščanski) stranki, ki se v glavnem rekrutira iz farmerjev (kmetov) in delavcev. Republikanci so dobili 371, demokrati 144 in tretja stranka, progresisti 16 elektorjev (volilcev predsednika). Delavsko gibanje je v Ameriki vsled posebnosti tamošnjih razmer politično še slabo razvito. Torej tudi tu je zmagala skrajna reakcija dočim je pacifistična struja progresistov (La Folettova), ki je propagirala sporazum z Rusijo, popolnoma podlegla.

Situacija nam bo postala popolnoma jasna, ako si ogledamo nekoliko parole, s katerimi so šle poedine stranke v volilni boj in motive, ki so odločili zmago reakcionarne buržuazije.

Na Angleškem je vladal Macdonald s svojo delavsko stranko. Macdonaldova delavska stranka je bila sicer močna, toda v vladi je bila odvisna od liberalne buržuazije. Ta buržuazija ga je bila dvignila in držala na vladi toliko časa, da je z njim vrgla na Francoskem predsednika republike Milleranda in Poincaréja, ki sta bila proti Dawesovem načrtu za eksploatacijo Neimške, ki je Angliji v njenih političnih kombinacijah potrebna. Čim pa je socialist Macdonald angleški buržuaziji to lakajsko uslugo dovršil, ga je brcnila in za nas je važno da vidimo na čem je dobil brco in odletel. Na tem, da je priznal Rusijo in sklenil delni sporazum žnjo ter ji hotel dati proti dobrim obrestim manjše posojilo za njeno obnovitev. Pomagati Rusiji, da odpravimo krizo! Angleški kapitalisti pa so dvignili ob tej priliki divji krik, češ, da hoče Macdonald s tem postaviti na noge ruske komuniste, boljše vizirati Anglijo in spraviti v nevarnost angleški imperij. Proč z boljše vizmom. Pograbili so hitro neki neznamenat dogodljaj, dvig obtožbe proti nekemu komunističnemu uredniku in socialist Macdonald, po milosti angleške buržuazije predsednik angleške vlade, je moral v penzijo.

Toda v angleških volitvah nista odločevala samo sporazum in pa posojilo Zvezi sovjetskih socialističnih republik (ZSSR). Angleškim kapitalistom rasejo lase od strahu, ko opazujejo, s kako ogromno brzino rase ugled ZSSR pri vztočnih narodih, zlasti v Indiji in pa na Kitajskem. Zlasti državljanska vojna, ki je končala za voditelja kitajskih delavcev in kmetov in kitajske nacionalistične mladine, Sun-Jat-Sena, dobro, je gotovo ogromno vplivala na koncentracijo angleške buržuazije v enotno fronto proti delavski politiki. Kitaj šteje čez 300 milijonov prebivalcev. Do sedaj je bila njegova politična moč neznamenatna, ker so bile razdelile evropske vele-

sile Kitaj na svoje „vplivne sfere“ in hujškale avtonomne vojaške guvernerje drugega proti drugemu, da so nastajali notranji nemiri in da so one lahko ribarile v kalnem. Zavele so v Kitaju tako zvane „kapitulacije“, t. j. svoje sodstvo, kakor svoje čase v Turčiji. Toda Sun-Jat-Sen se je sporazumel z ZSSR in pod njenim vplivom zopet zedinil ogromno kitajsko republiko. Kitaj se torej budi v ruskem smislu in to vliva nepopisen strah v žile angleškemu in amerikanskemu kapitalizmu, ki se vidita ogrožena v svojih življenjskih pogojih. Zakaj, padle kolonije — in Amerika je tudi soudeležena na Kitajskem — je padel kapitalizem v svetovnem merilu.

Amerika je torej prav tako ogrožena v svoji kapitalistični ekspanziji na vztoku kakor Anglija in zato bomo razumeli sovraštvo, ki ga gojita veleburžuaziji teh kapitalistično najbolj razvitih držav proti ZSSR. Te dvojne volitve so nam očitno pokazale, da se je začela zapadna velekapitalistična buržuazija formirati v enotno fronto proti ZSSR in — seveda — tudi proti svojemu lastnemu delavstvu. Odkrit boj med tema dvema frontama postaja neizogiben in je samo še vprašanje časa.

Zanimiv je *položaj Francije* v tej novi razpodelitvi sil. Na Francoskem je na vladi Herriot, zastopnik srednjih slojev in podpirajo ga socialisti. Francoske politične in gospodarske težnje so v velikem nasprotju z angleškimi. Poznani so boji med Poincaréjem in angleškimi konservativci. Značilno za to situacijo je, da je Herriot takoj po angleških volitvah priznal ZSSR, dočim se je Francija preje najbolj upirala temu priznanju. Izmenjava pisem med Čičerinom in Herriotom, ki sta prijatelja iz prejšnjih časov, je bila skrajno ljubezniva. Francija si hoče zavarovati hrbet proti Angliji in Ameriki. V zadnjem času, po obisku Chamberlajna v Parizu je tudi demokratični Herriot napovedal odkrit boj proletariatu z odobravanjem socialpatriotov.

Medtem je fašistična *Italija* v polnem razsulu. Proti fa-

šizmu se je začela dvigati buržuazija sama, zlasti Ljudska stranka (klerikalci), republikanci, del liberalcev (Giolitti), neke demokracije ter reformisti in maksimalisti. Toda ta meščanska in malo-meščanska opozicija se nahaja v velikih škripcih: rada bi vrgla Mussolinija, toda ne gre brez proletariata, ki se v zadnjem času silno hitro budi in živahno giblje. Vreči Mussolinija, znači danes: spustiti se v odprt boj proti njegovi *milici*, njegovim oboroženim četam. To bi se opravilo morda z vojaštvom, toda vojaki so zopet delavci in kmetje in ne ve se, kje bi se le-ti potem ustavili.

Poleg tega narašča bojvno delavsko gibanje in pod njegovim vplivom stoječe kmetsko gibanje v južni Italiji z neverjetno brzino. KPI je rekrutirala tekom meseca septembra 20.000 novih članov. Fašistične strokovne organizacije razpadajo rapidno. Cele organizacije prehajajo zopet v razredne organizacije. Stavka se vrsti za stavko in situacija postaja vedno težja.

Tu so prišle meščanske opozicionalne stranke zopet na svojo „dobro“ misel. Kralj naj odslovi Mussolinija, opozicija naj prevzame vlado in takoj naj se proglasi *obsedno stanje*.

Obsedno stanje? Proti komu? Proti fašistom? Toda teh se ni treba bati, ker proti njemu se bosta z veseljem borila proletariat in vojska! Proti komu torej? Jasno, da proti nikomur drugemu kakor proti delavstvu. Buržuazija je v vseh deželah enako modra, toda italijansko delavstvo ima težke skušnje za sabo in jih bo znalo izkoristiti.

V tej situaciji se kaže Mussolini pripravljenega, napraviti zvezo z Jugoslavijo in Rumunijo. Proti komu? Dr. Ninčič je odpotoval te dni v Italijo.

Volitve v Nemčiji, ki so se vršile v nedeljo 7. decembra, nam kažejo v bistvu isto tendenco, če tudi vsled posebnih nemških razmer manj izrazito, kakor volitve na Angleškem in v Ameriki, t. j. poostreitev konflikta med veleburžuazijo in delavstvom. Ne samo, da je v teh državnozborskih volitvah zopet pridobila na moči skrajna kapitalistično monarhistična reakcija, združena v Nem-

ški nacionalni stranki pod vodstvom proslulega admirala Tirpitz, temveč pridobile so na mandatih tudi vse one stranke, ki stoje idealom nemškega velekapitalizma zelo blizu, t. j. Nemška ljudska stranka in pa Katoliški center. Iluzija, da bi mogla vladati v Nemčiji nekaka srednja struja, brez nemških nacionalcev in brez delavskih strank je v teh volitvah do dobra likvidirana. Po dosežanih uradnih poročilih so dobili poslancev:

Socialni demokratje	131 (100)
Nemški nacionalci	103 (95)
Katoliški centrum	69 (65)
Nemška ljudska stranka	51 (44)
Komunisti	45 (62)
Demokratje	32 (28)
Bavarska ljudska stranka	19 (16)
Narodni socialisti (Ludendorf)	14 (32)
Gospodarska zveza	10 (10)
Nem. kmetska zveza	8 (10)
Nem. hanoveranska stranka	4 (5)

V smislu prejšnje razdelitve v nemškem parlamentu pravijo, da bi šla desnica 214, tako zvani „branitelji republike“ pa 230 poslancev. Toda ako pomislimo, da je šla Nemška ljudska stranka (Stresemann) z najbolj žaljivimi gesli v boj proti socialni demokraciji in da se Katoliški center vedno bolj približuje nemškim nacionalistom, je malo izgledov, da bi hotele srednje stranke sestaviti vlado s socialnodemokratsko stranko, kot najmočnejšo. Vse govori torej za to, da bomo imeli v Nemčiji močan sunek na desno in to tem prej, ker zahteva politika Dawesovega načrta odločen nastop proti delavstvu.

Toda še bolj rezko pa markirajo ločitev med kapitalom in delom istočasne volitve v pruski deželni zbor. Pri teh volitvah so dobili:

Socialni demokratje	120 (108)
Nemški nacionalci	111 (77)
Komunisti	47 (27)
Demokratje	26 (26)
Center	79 (79)
Nemška ljudska stranka	50 (57)
Narodni socialisti	12 (—)

Iz teh podatkov se vidi, da si je delavstvo v Prusiji bolj na jasnem, kaj pomeni zanj sanacijska politika nemške

buržuazije, kakor pa po drugih nemških provincinah. Komunisti, ki so pri volitvah v državni zbor izgubili 17. mandatov, so pridobili tu 20 novih. Skrajna kapitalistična reakcija pa je pridobila tu 34 poslancev, kar je zelo značilno za razvoj politične situacije v Nemčiji.

Socialna demokracija je pridobila 1.770.000 glasov. To je mnogo. Dobil je samo 6 mandatov manj kakor leta 1922. Nedvomno pomeni to reakcijo na neodločno politiko nemških komunistov v lanskem oktobru. Nemško delavstvo je postalo žrtev novih malomeščanskih iluzij, bližnja bodočnost pa ga bo poučila, da se nahaja na napačni poti.

Tehnika in narodno gospodarstvo.

st. Nova podeželna elektrarna v Sloveniji.

V Sloveniji imamo sedaj sledeče podeželne elektrarne večjega obsega:

1. Fala. Na Dravi, približno 15 km zapadno od Maribora, 44.000 konjskih sil. Napetost 10.000 in 80.000 voltov. Preskrbuje z električno energijo Maribor, Ptuj, Slov. Bistrico, s sosednimi kraji in Trbovlje.

2. Žirovnica. Na Završnici. 1200 konjskih sil in preskrbuje Gorenjsko od Jesenic do Kranja z električnim tokom. Napetost 10.000 voltov.

3. Škofjaloka. Na Selški Sori 250 konjskih sil. Preskrbuje okolico Škofjokoloko. Napetost 5000 voltov.

4. Zagradec. Na Krki. 250 konjskih sil. Njeno omrežje se razteza od Stične do Škofljice in daje električno strujo vsem krajem ob glavni cesti v Novomesto.

Vse gorenje centrale so hidroelektrične naprave in razun prve in tretje vse brez kaloričnih rezerv. Tem podeželnim centralam se je pred kratkem po dveletni gradbeni dobi pridružila nova hidroelektrična centrala na Fužinah v Polj. dolini. Radi velikanskih finančnih težkoč se je otvoritev zelo zakasnila; te težkoče so seveda tudi gradbene stroške precej podražile. Po

svoji velikosti stoji ta centrala na tretjem mestu, ker je izgrajena za skupno 500 konjskih sil in 10.000 voltov napetosti. Radi gospodarske važnosti in radi posebnih tehničnih novosti podam v sledečem kratek opis centrale.

Na Sori pri Fužinah — približno 5 km severno od Žirov — je zgradila električna in gospodarska družba v Žireh hidroelektrično centralo, katera spada med srednjo-velike hidravlične naprave s precejšnim padcem in razmeroma malo množino vode. Vodna moč Poljanske Sore spada k vodovju Save in ima v obširnem gorovju te doline zelo ugodne dotoke vode.

Višinska razlika med napeto vodo pri jezu in gladino spodnjega odtočnega kanala pod centralo je čisto 22 m. Iz vodnega katastra je razvidno, da je na mestu, kjer stoji centrala, 10 mesečna voda 950 litrov, 8 mesečna voda 1700 litrov in 6 mesečna voda 2700 litrov v sekundi, kar odgovarja pri gorenjem padcu okroglo 500 konjskim silam.

Jez je masiven, iz betona, 64 m dolg in 5 m visok ter je ugodno na skali fundiran. Globoki in 3 m široki dotočni kanal ima neposredno pri 4 m visokem vtoku grobe in fine grablje. Pred zadnjimi je lovilec za pesek s poglobljenim odvodnim kanalom in zatvornico. V jezu, neposredno pri dotočnem kanalu, sta dve zatvornici po 3 m visoki, ki pri visoki vodi omogočite hitrejši odtok vode in s tem zmanjšata visoko stanje vode nad jezom. Na desni strani je napravljena ribja lestev, katera obenem zavaruje desno rečno krilo.

Najinteresantnejši del naprave je 1 km dolgi cevovod, ki se je — v večjem obsegu — pri nas v Jugoslaviji prvič napravil iz lesa. Cevovod je od dotočnega kanala, t. j. od jezu do centrale pod pritiskom. Že pri jezu je bilo z ozirom na teren mnogo razmotrivanja, dokler se je našlo rešitev. V še večjem obsegu pa je delala preglavice terenska formacija pri položitvi irase in izberil materiala cevne napeljave. Teren obstojà namreč iz rdečega, škri-lastega ilovnatoga kamena, ki na zraku

razpade in se razleze, ako se ga odkrije. Sedanje bregove je bilo potrebno kolikortoliko obvarovati in cevovod zato položiti ob vznožju, za cevi pa izbrati kolikor mogoče elastičen material. Izbrale so se torej lesene cevi, ki so — cenejše kakor železne ali železobetonske — bolj elastične in zato za ta slučaj najbolj sposobne.

Lesene cevi je izdelala specialna tvrdka, ki garantira, da bodo držale tako dolgo kakor železne. Gradbeno vodstvo pa se je odločilo za lesene cevi tudi z ozirom na okolnost, da se je potrební les dobil v kraju samem. Prepričano je bilo, da se bodo lesene cevi na Fužinah ravno tako obnesle, kakor one, ki služijo nebroj hidravličnim napravam v Švedski, Norveški in Ameriki.

Cevi ostanejo v splošnem odkrite in leže na zravnani planiji. Le na približno 100 m daljave so položene na lesenih kozah, ki stoje na betonskih podstavkih. Iz železobetona je samo približno 40 m cevi, ki leži pod potjo, katera vodi k višje ležečim naselbinam: 15 m široka struga potoka Sora se je premostila z dvema lesenima mrežnima nosilcema, ki stojita na dveh betonskih opornikih. Med nosilca je položena lesena cev. Zadnji del cevovoda pred centralo je zopet lesen ter leži pod zemljo. V tem delu je tudi odcep k raztezilniku, ki je iz lesene konstrukcije v obliki kadi, katera ima 7 m premera in 8 m višine. Ta raztezilnik je zato napravljen, da se v dolgem cevovodu zmanjšajo vodni udarci, ki nastajajo vsled naglega zapiranja turbine.

Cevovod konča tik pod centralo.

Centrala obstoji iz dveh delov:

1. Pritličje 10 × 14 m, kjer sta postavljeni turbini in sicer:

Turbina I. izdelek Voith-St. Pölten za 1·32 m³ na sekundo vode padec 22 m netto trajni učinek 300 KS.

Turbina II. izdelek. Strojne tovarne in livarne

za 0·90 m³ na sekundo vode padec 22 m netto trajni učinek 200 KS.

Turbini sta sklopljeni direktno z električnimi generatorji za 3000 voltov. Pod turbinami se nahaja odtočni kanal, ki je povzročil z ozirom na globino in pritisk vode znatne stroške.

2. Drugi del zgradbe, kateri obsega stikalni prostor, delavnico, magacin, pisarno ter dvoje stanovanj poleg vseh stranskih prostorov.

V stikalnem prostoru se nahajajo predvsem transformatorji za pretvarjanje električne energije generatorjev od 3000 voltov na 10.000, odnosno od 3000 na 380×220 voltov, z vsemi potrebnimi pretikalnimi aparati in instrumenti za redno obratovanje vseh priključenih konzumentov. Visoka napetost 10.000 voltov je namenjena za prenos električne energije v oddaljene kraje, kakor Žiri in na Vrhniko, medtem, ko služi nizka napetost 380×220 voltov za priključek konzumentov v neposredni bližini centrale.

Ta del posloplja $8,5 \text{ m} \times 15 \text{ m}$ je enonadstropen, dobro fundiran, zunanje stene so iz betona, notranje iz opeke; stropovje deloma leseno deloma iz železobetona. V ostalem je zgradba v normalni izvršitvi, krite z betonsko opekó, v notranjih delih ometana in pobeljena, samo zunanje stene so ostale surove, neometana, da se je prihranilo te nepotrebne stroške. Plak v turbinskem delu in stikalnem prostoru ter v predprostorih je iz betona, v ostalih delih pa iz lesa.

Od 10.000 voltnih transformatorjih prične preko primernih varnostnih naprav daljnovod, ki izhaja neposredno iz pročelne strani centrale. Z ozirom na dejstvo, da je bila hidroelektrična centrala od vsega početka zamišljena za preskrbovanje Vrhnike in okoliških vasi z električno energijo in le v majhnem obsegu za najbližjo okolico, je daljnovod preračunan tako, da prenaša devet desetink vse energije, ki se v centrali proizvaja, na Vrhniko. Da se kolikor mogoče zmanjšajo izgube na 24 km dolgem daljnovodu od Fužin preko Žirov na Vrhniko in da se z najmanjšimi stroški za baker izvede ta daljno-

vod, se je določilo 10.000 voltov za prenosno napetost.

Daljnovod se je izpeljal po drogih, ki omogočuje priključek vseh vasi do Vrhnike; zato teče daljnovod od centrale mimo Dobračevega neposredno skozi Žiri po prometni poti ob potoku Račevo na Smrečje in od tu preko Podlipe na Vrhniko, kjer konča v glavni transformatorski postaji. Ta daljnovod se vsak čas lahko podaljša v smeri proti Bevkam in Biatni Brezovici, ter se na ta način priključi še vse sosedne vasi.

Končno naj bo še omenjeno, da stane celotna naprava — vključivši 24 km dolgi daljnovod — okroglo 7 milijonov dinarjev. Ako odštejemo od tega zneska približno en in pol milijona dinarjev za daljnovod, potem ostane za skupne gradbene stroške centrale približno pet in pol milijonov dinarjev ali približno dinarjev 11.000 za izgrajeno konjsko silo, kar predstavlja v današnjih razmerah precej nizek znesek.

St Novosti na polju radiotelefona in telegrafa. Danes interesira ta panoga elektrotehnike že najširše sloje in je obenem polje najintenzivnejšega studija tozadevnih strokovnih krogov. In ne po krivici. Ker ravno razvojne možnosti radiotehnike obljublajo gospodarstvu največje koristi, ako pomislimo, da hoče radiotelefonijska ravno z najenostavnejšimi sredstvi, torej na najcenejši način, premagati daljavo in čas. Zanimanje za to panogo raste od dne do dne in sega že danes tako daleč, da se porajajo njeni aparati že v igračah mladine, kakor nekdanji modeli železnic, avtomobilov in eroplanov. To je vidni znak splošne potrebe tega novega sredstva in splošnega zanimanja.

Aparati za radiotelefonijsko so danes še komplicirani, nepreizkušeni, naprave so drage; zato je umevno, da še niso za splošno uporabo. A vsak dan prinese kake nove prenestavljene sisteme, izboljšanja v preciznosti prenosa in vedno večje daljave dosegajo naši aparati; znanstveno raziskovanje vedno bolj odkriva tajne prenosnih valov in

iste vedno bolj premaguje v natančno določene smernice. Zato je tudi upanje upravičeno, da ni daleč čas, ko bomo imeli v vsaki hiši lastne radiopostaje odnosno aparate. Pretiranim časnikarskim glasovom ne smemo preveč verjeti; tvrdke, ki izdelujejo in razpečavajo različne radio-aparate, rastejo kakor gobe po dežju, raztrosajo kričečo in fantastično reklamo in v mnogih primerih zavajajo lahkoumne interesente s trditvijo, da so njihovi aparati že na vrhuncu razvoja in brezhibni za uporabo. Brezštevilne so te reklame, ocenjevanje aparatov je optimistično; običajno se pa opusti ugotavljanje okolnostij in predpogojev, pod katerimi je mogoče doseči uspehe. Ponužajo se nam aparati, katere naj uporabljamo v sobah, avtomobilih, na kolesih, aparati, ki posredujejo koncerte, govore itd. iz najoddaljenjših krajev. Ko se pa nabavi tak aparat, sledi razočaranje; pojavljajo se v uporabi največje težkoče, dolgotrajne preizkušnje in popravila, in šele naknadno se intereseanti seznanijo z okolnostmi, katere je treba upoštevati za dosego vsaj malih uspehov. Zato moramo biti zelo oprezni in počakati, da bodo v radiotelefoni v resnici porabni aparati na razpolago, kateri bodo ob vsakem času in v vseh razmerah enostavno funkcionirali. Na drugi strani pa moramo tudi počakati, da se bodo večje, splošne oddajne postaje tako pomnožile, kakor n. pr. že danes v Ameriki. Do tedaj je pa najbolje, da se ne prenačimo z nabavo manjvrednih aparatov, da koncendiramo znanosti še zadosten rok za nadaljno proučevanje, da pa tem vestneje zasledujemo zanesljiva poročila. V poslednjem času beležimo sledeče napredke:

V Nemčiji so meseca septembra uspeli poizkusi telefoniranja iz drvečega vlaka na poljubno mesto ali obratno, da se je poklicalo s poljubnega mesta potnika, ki se je vozil v gotovem vlaku. Problem na sebi ni nov; v resnici pa so bila vsa prejšnja poročila pretirana, domnevani uspehi le slučajni pojavi. Šele sedaj je

v Nemčiji prvič praktično uspelo, da se je pri tozadevni poizkušnji poklicalo iz vozečega brzovlaka gotovega telefonskega naročnika v Berlinu in se z njim brezhibno razgovarjalo. Uspeh ne temelji na popolnoma brezžični napravi; posredovanje se je vršilo potom brzovlakovnega žičnega omrežja, ki je — kakor ob vsaki železnični progi običajno — teklo mimo te železnične proge. Takozvani „brezžični“ električni vali, ki se razširjajo na vse strani, so sledili odnosno se raztezali tudi po tem brzovlakovnem omrežju, od katerega je potem v razdalji nekaj metrov sprejemala antena brzovlaka brezžične vale in jih oddala aparatu.

Neko slično iznajdbo — po žici posredovanih valov — javljajo iz Amerike; tudi ta iznajdba obljublja velik praktičen pomen. Tam so se po visoko napetostnem daljnovodu potom brezžične radiotelefonijske sporazumevale poljubne postaje, ki so bile priključene na ta daljnovod. Navadne, žične telefonske zveze, kakor so danes v uporabi med električnimi centralami in sekundarnimi omrežji, so zelo drage. Za primer navedem, da stane telefonska zveza med električno centralo v Žireh (o kateri se govori na drugem mestu) in transformatorsko postajo na Vrhniki v razdalji od 25 km z aparati vred preko 300.000 Din, kateri znesek je večjim delom konsumiran od neobhodno potrebne žičnovodne naprave. Gornja iznajdba bi te stroške za 4/5 znižala.

Najnovejša poročila tudi javljajo, da se je posrečilo ameriškemu podjetju „Westinghouse Company“ (največje elektrotehnično podjetje v Ameriki) potom brezžičnega radioprenosa iz daljave 20 km uklopiti električno centralo večjega mesta v njenem celem obsegu, katera je bila priključena na visoko napetostno omrežje od 70.000 voltov. Ta iznajdba je neprecenljive vrednosti na polju preskrbovanja mest z električno energijo iz daleč se nahajajočih podeželnih električnih central.

Tudi v Nemčiji se ravno s to nalogo — takozvani EWfunk — to je z

malo zanimanja za te delavske zbornice deloma radi njihovega ostriženega delokroga, deloma radi okolnosti, da so bili prvi člani teh zbornic imenovani od vlade in ne voljeni od delavstva.

Potekla so od tedaj tri leta in vse je ostalo pri starem. Volitve v delavske zbornice še do danes niso izvršene, akoravno ni nobenega razloga, ki bi govoril proti izvršitvi volitev razen mogoče onega, da bi volitve poslale v zbornice prave zastopnike delavstva, kar pa najbrže našim vladajočim režimom (brez izjeme) ne odgovarja.

Volitve v delavske zbornice se pa morajo izvršiti in sicer ne samo iz interesov delavstva samega, nego tudi v smislu jasnih tozadevnih zakonskih določil. Imenovane zbornice niso opravilne reprezentirati institucijo delavskega razreda, niso sposobne vršiti pičle naloge zakonsko dovoljenega delokroga. Glavni razlog pa, ki govori za takojšnjo izvršitev volitev, je, da so zbornice samoupravni zavodi, *kateri vzdržuje delavstvo z lastnimi prisilami*. Ali smo že kdaj čuli, da bi podjetje, ki se z lastnimi kapitalijami vzdržuje, dovolilo, da ji imenuje vlada ali katerikoli ravnatelj, uradnike in delavce? Že misel sama je absurdna, bedastal! In vendar se to godi pri delavskih zbornicah.

Vse delavske zbornice in vse razredno zavedno delavstvo se mora radi tega brez odloga in z vso silo lotiti dela za redne volitve. To potrebo ne vidimo toliko iz razloga, da bi bile delavske zbornice v tej sestavi kdove kako mogočen regulator na delovnem polju — kar zanikam — ampak edino iz razloga, da bi mogle delavske zbornice prevzeti od strokovnih organizacij mnogo dela — posebno prosvetnega in vzgojnega —, kar ne spada tja in kar zelo obremenjuje razvoj strokovnih organizacij. Za sedaj so te zbornice edini priznani delavski parlamenti, zato je dolžnost delavstva, da brez odloga izsili volitve v ta parlament.

št. Obrtna nadzorništva v Rusiji. Predvojna, caristična Rusija je pač po-

znala institucijo obrtnega odnosno tovarniškega nadzorništva. Njegov delokrog je pa bil zelo ozek in omejen le na večja tovarniška podjetja. Ruska obrtna nadzorništva tudi niso imela nobenih izvršilnih pravic in so bila več ali manj poročevalska in statistična mesta. Od vseh evropskih držav je imela Rusija najbolj neznatno obrtno nadzorništvo, do katerega delavstvo ni imelo nikakega zaupanja in ni v njem našlo nobene zaščite.

Zato je umevno, da je z revolucijo v Rusiji brez nasilnih aktov in popolnoma neopaženo izginila ta institucija. Pogreša jo najbrže edino internacionalni biro dela, ki je dobival od njega letno nekaj suhih števil o zaposlenju delavstva v posameznih industrialnih kategorijah.

Delokrog obrtnega nadzorništva — onega pravega, kakršnega razumeva delavstvo — je pa prešel na strokovne organizacije, katerih vrhovno vodstvo je „vseruski centralni strokovni zbor“. In to je tudi edina in prava pot, katero bodo prej ali slej morale vse države nastopiti, ako bodo hotele ustvariti pravilno nadzorstvo dela. Ideja ni nova. Spominjam se socialnopolitičnih konferenc v letu 1919 in 1920 v državi SHS, na katerih se je od strani delavstva že zahtevalo, da se na ta način reorganizira naše obrtno nadzorništvo.

št. Inspekcija dela. Že leta 1922 je tedanji centralni inspektor dela države SHS dal internacionalnemu biroju dela iniciativo, da se v najkrajšem času skliče konferenca vseh inspekcij dela sveta, na kateri naj bi se vse države zedinile, kako ustvariti in organizirati enotno nadzorništvo dela. Pobuda ni ostala brezuspešna. V internacionalna konferenca dela se je obširno bavila s problemom enotne ureditve vseh inspekcij dela in je izgotovila načrt in splošna navodila za organiziranje nadzorništva dela. Naloga vlad vseh onih držav, ki so članice internacionalnega biroja dela, je, da sprejmejo te predloge in organizirajo v tem smislu svoje inspekcije dela (obrotna nadzorništva

odn. tovarniške nadzornike). Ta internacionalni predlog vsebuje:

1. Obseg nadzorstva.

2. Naloge in pravice nadzorniških organov.

3. Organizacija nadzorništva in sicer v pogledu osebja, usposobljenosti in strokovni izobrazbi nadzorniških organov, načel in postopanja nadzorniških organov in končno v pogledu sodelovanja delodajalcev in delojemalcev v tej ustanovi.

4. Enotno sestavljena letna poročila.

Akoravno se že v načelu ne strinjamo z današnjim sistemom nadzorništva dela, a z ustanovo v državi SHS pa radi njene nepopolne organizacije in nesposobnih organov pa še posebno ne, moramo vendar ta korak internacionalne biroja dela pozdravljati, ker hoče, na enotni podlagi, internacionalno, rešiti to perečo potrebo. Že danes pa konstatiramo, da je za delavstvo samo ena rešitev sprejemljiva, to je, da pride ta institucija popolnoma v oblast delojemalcev, v njih samoupravo.

št. **Gospodarski položaj delavstva v Rusiji** se z vsakim dnem boljša, ako tudi danes še ne moremo trditi, da so se razmere na delavskem trgu konsolidirale. Predvsem je brezposelnost še znatna. V zadnjih mesecih se je štelo 500.000 do 700.000 brezposelnih. Splošni gospodarski položaj se pa vsekakor poboljšava. Poročila strokovnih organizacij iz Leningrada, Moskve, Nišnjinogoroda, Harkova, iz Donske kotline in iz Baku-a — torej iz glavnih industrijskih revirjev ugotavljajo splošno dvigovanje mezd in zaposelnosti.

Pred nedavnim so se delavske mezde regulirale še po državno ugotovljenih normah. Sedaj so pa na njihovo mesto stopile kolektivne pogodbe, katerih imamo dve vrsti: centralne in lokalne kolektivne pogodbe. Centralne pogodbe sklepa neposredno ali posredno preko lokalnih organizacij vseruski centralni strokovni zbor, a lokalne pogodbe sklepajo neposredno prizadete lokalne strokovne organizacije.

Sklepi vseruskega centralnega strokovnega zbora so kot minimalne ugotovitve obligatorni in imajo potem lokalne organizacije pravico, isto dopolnjevati.

Vsi sklepi centralnega strokovnega zbora so vele-avtoritativni, to pa iz razloga, ker so strokovne organizacije eden najmogočnejših faktorjev vsega življenja in gospodarstva v današnji Rusiji. To je razumljivo, ako ugotovimo, da imajo strokovne organizacije svoje zastopnike v sledečih upravnih institucijah.

1. 5 članov (od skupno 13) v prezidiju vseruskega centralnega eksekutivnega komiteja, ki je najvišji državni organ.

2. 1 zastopnik v sovjetu ljudskih komisarjev.

3. 1 zastopnik v glavnem komisijemskem komiteju.

4. 1 zastopnik v sovjetu za delo in obrambo in enega v cenilni komisiji komisariata za trgovino.

5. 4 zastopniki v gospodarski komisiji (gos. plan).

6. Nadalje imajo strokovne organizacije svoje zastopnike še v vseh ostalih važnih državnih organizacijah tako n. pr. v komisariatu za prehrano, promet, poljedelstvo, za finance in inozemsko trgovino, v centralni sporovni komisiji, centralni personalni komisiji, v komisijemskem komiteju itd.

Ta ugotovitev dovolj jasno izpričuje, kako mogočno morejo vplivati strokovne organizacije na vse državne organe in državno upravo. Dejstvo je, da ne izide noben zakon, nobena okrožnica, nobena vladna naredba — ki se nanaša na delo in življenje delavca, brez sodelovanja in brez odobrenja vseruskega centralnega strokovnega zbora. In isto razmerje vlada med lokalnim strokovnim organizacijam in lokalnim oblastem v posameznih pokrajinah.

Ker nosi delavstvu ta veliki vpliv strokovnih organizacij pri sklepanju kolektivnih pogodb izvanredne koristi, je naravno, da se strokovne organizacije z vsakim dnem bolj množijo in pridobivajo vedno več članov. Ker je pa

gibanje še mladega datuma, obseg teritorijapa neizmeren, je gotovo, da gre proces organiziranja v počasnejšem tempu, kakor smo mi navajeni zasledovati enak proces v zapadnih državah. Glavno pa je, da moramo ugotoviti, da organizacija delavstva brzo napreduje in da je materialni položaj delavstva z vsakim dnevom boljši. —

št. Socialno zavarovanje v Rusiji.

Od vseh držav na svetu ima danes sovjetska Rusija najpopolnejše socialno zavarovanje, katero je bilo leta 1921 od sovjetrov ljudskih komisarjev potrjeno. To socialno zavarovanje se razteza na vse osebe, ki žive od meznega dela v državnih, zadružnih, družabnih in privatnih podjetjih, na osebe zaposlene po uradih in v gospodinjstvu. Dopolnilna uredba ljudskega komisarjata za socialno skrb od 17. decembra 1922 spopolnjuje to zavarovanje na vse osebe, ki so zaposleni v meznem delu ne glede nato, ako so stalno ali le prehodno zaposleni.

Značilno pri tem zavarovanju je, da se isto razteza na vse socialne rizike, še celo na take, katerih države zapadne Evrope niti ne poznajo. Še celo v Nemčiji, kjer je uzakonjeno socialno zavarovanje že od leta 1883, ne poznajo zavarovanja proti brezposelnosti ali zavarovanju družinskih članov delavca v primeru njegove smrti. Socialno zavarovanje v sovjetski Rusiji obsega pa tudi te socialne nevarnosti.

A najglavnejše pri socialnem zavarovanju sovjetske Rusije je, da je zavarovanec oproščen vsakega plačevanja za zavarovanje. Vse meščanske države zvale — v večje ali manjšem obsegu — bremena zavarovanja v glavnem delu na zavarovance. V sovjetski Rusiji pa nosi vsa materialna bremena zavarovanju država sama odnosno podjetnik.

Zavarovalne blagajne so zgrajene na avtonomnem, teritorialnem principu, ki avtonomično vpisuje vse delovne moči k zavarovanju, kakor hitro dospe delavec v teritorij blagajne. Zavarovalni doneski znašajo 21 do 28 odstotkov od mezde, katero plačuje podjetje de-

lovnil sili. Podjetja in uradi države plačujejo manjše odstotke.

Nekaj posebnega je v sovjetski Rusiji medsebojno zavarovanje kmetov, katero obstoji v tem, da zalaga vsaka občina zavarovalni fond — s procentualnimi oddajami od iznosa žetve — iz katerega deli potem občina podpore in pomoči kmetom, ki so prizadeti po slabi žetvi, požaru ali po drugih elementarnih in socialnih nesrečah. To zavarovanje je bilo uzakonjeno z dekretom sovjetrov ljudskih komisarjev od 14. maja 1921 (organizacija občinskih in deželnih komitejev medsebojne pomoči).

Vodilna ideja tega medsebojnega zavarovanja kmetov je organiziranje najširše samostojne aktivitet in iniciative kmetskih mas. Akoravno je to zavarovanje še mlado, je vendar postalo že zelo popularno in nosi mnoge koristi. Potom tega fonda se ne deli le materialne podpore nego se vrši tudi delovna pomoč n. pr. pomoč pri žetvi, obdelovanje zemlje, gradba hiš, preskrba drv onim, ki iz kateregakoli nesrečnega vzroka ne morejo izvršiti sebi potrebno delo. Ti fondi skrbe končno tudi za rodbine rdečih gardistov in za vojne invalide. —

Gospodarski pregled.

Bogastva in moč Zedinjenih držav severne Amerike. Z vojno stopa v svetovnem gospodarstvu v ospredje severoameriška Unija. Njen gospodarski razmah postaja čimdalje večji in njena moč je danes naravnost neverjetna. Ali da Zedinjene države igrajo odločilno vlogo v svetovnem gospodarstvu nas prepričajo sledeči podatki:

Zedinjene države proizvajajo od svetovne produkcije

- pšenice — eno četrtno;
- ovsa — več kot tretjino;
- koruze — skoro tri četrtine;
- premoga — polovico;
- železne rude — polovico;
- litega železa — 60%;
- jekla — 60%, torej nad polovico;

medl — 60%;

cinka — 47%.

Zedinjene države posedujejo železnic, ki sestavljajo 36% svetovne mreže.

Trgovska mornarica reprezentira eno četrtino svetovne tonaže.

Avtomobilov se nahaja na ameriškanskih tleh 84.4%, t. j. nad štiri petine.

Produkcija zlata znaša v Uniji 14% svetovne produkcije, torej ne baš veliko. Zato pa ima Unija tem več zlata, kajti posest zlata znaša celih 44.2% svetovnega zlata, to se pravi, da tiči v rokah ameriških milijarderjev in denarnikovskoro polovico vsega zlata na svetu.

Združene države imajo večje dohodke, nego predstavljajo dohodki Anglije, Francije, Nemčije in Japonske skupaj.

Petroleja — surovine, ki igra važno vlogo v gospodarskem življenju in za katero se rujejo imperialistične države — producirajo Zedinjene države v svojih vrelcih 72.7% svetovne produkcije (v letu 1923), t. j. skoro tri četrtine.

Elektrike porabi Unija polovico svetovne porabe.

☎ Telefonov se nahaja v Uniji nad dve tretjini vseh telefonov. Itd.

Končno bodi še povedano, da je valuta Zedinjenih držav najstabilnejša, da je dolar pravzaprav kralj na denarnem trgu in New York trgovski in finančni centrum sveta. (Podatki so zbrani po različnih virih.)

Današnja Francija. Tudi Francija se je po vojni dvignila i gospodarsko i politično. Največ se ima zahvaliti bogastvu, ki ji je pripadlo po versajski mirovni pogodbi in uničenju nemške moči in konkurence. Naslednjih par podatkov nam zamorejo predočiti mesto, ki ga zavzema danes Francija.

Severna industrija, ki je bila po bojih, vršech se na tem ozemlju, skoro popolnoma uničena, je obnovljena skoro docela. Njena prednost je, da je stvarni produkcijski aparat mnogo boljši, nego je bil pred vojno.

Od vseh evropskih zakladov železne rude poseduje Francija 53%, od svetovnih zakladov pa 17%.

V izvozu železa in jekla zavzema Francija drugo mesto v svetovnem iz-

vozu. Njena pozicija se je v tem dvignila za 178% od l. 1913 do l. 1922, dočim je Anglija padla za 35%.

V svetovni tekstilni industriji pripade Franciji tretje mesto.

Izrabljanje vodnih sil dosega na Francoskem prvo mesto v Evropi.

S produkcijo kalija v Alzaciji sterc Francija kalijev monopol Nemčije.

V zunanji trgovini je Francija tretja država na svetu.

Nadalje je Francija druga kolonialna država na svetu, na evropskem kontinentu (celini, t. j. brez Anglije) pa prva v gospodarstvu sploh in s tem je tudi dana njena vodilna vloga v evropski kontinentalni politiki. (Podatki po Bankarstvu, I, št. 8).

st. Železničarski štrajk v Avstriji.

Sredi meseca novembra je izbruhnil na avstr. železnicah splošen štrajk, ki je trajal le pet dni in katerega so izvršile vse tri strokovne organizacije (soc. demokratska, kršč. socialna in nar. nacionalna). Na štrajku samem ni bilo nič znamenitega in je šlo tudi v materialnem pogledu za malenkosti. Štrajk ni gospodarstva Avstrije prav nič pretresel in se ga splošno ni resno upoštevalo, ker se je vedelo v naprej, da bo trajal le par dni.

Interesantna pa sta bila dva pojavi pri tem štrajku, katera zaslužita, da se o njih govori tudi na tem mestu, ker sta v moralnem pogledu anarhično učinkovala na vse doseđanje nazore o štrajkih. Pojava sta sledeča:

1.) je odgovorila avstrijska vlada na izbruh štrajka s protištrajkom celokupne avstrijske vlade!

2.) je Italija, torej tuja država, nameravala pričeti na tirolskih železnicah s prisilno upravo.

Prvi pojav — štrajk avstrijske vlade — je bil najbrže le farsa, namenjena zunanjim krogom, od katerih milosti se danes Avstrija preživlja, in železničnim organizacijam, da prikrije svojo nevoljo, zadostiti tudi malenkostnim finančnim bremenom. To je bila zelo neresna, a značilna komedija, ki pa nima globljega gospodarskega pomena. V resnih štrajkih se najbrže ne bi pojavila slična po-

teza nasprotnika, ker bi ne mogla učinkujoče vplivati na potek štrajka. Zakaj tudi? Vlada ni istovetna s podjetnikom, ki izpre tovarniško delavstvo in ker je potrebna za vsako ustavno življenje. Ako noče, da preneha vse politično, gospodarsko in upravno življenje gotove države, ne sme in ne more pričeti s svojim splošnim štrajkom. —

Drugi pojav je pa veleznačilen za mentaliteto današnje družbe. Ne gre za to, da še niso bili storjeni odločilni koraki in ne gre za to, ako je odgovorna Italija pretila z nasiljem ali le neodgovorna „javnost“. Gre pa za to, da se v javnosti sploh more pojaviti taka pretnja tuje države. Popolnoma vseeno je, v kakem državno političnem razmerju se nahaja Avstrija in kako gospodarsko škodo imajo gotovi gospodarski krogi tuje države. Zadostuje dejstvo, da se je v današnjem času sploh pojavila ta nakana.

Gotovo je vsakomur razumljivo in neizpodbitno, da gre v tem slučaju za najprimitivnejše pravice suverene države in za koalicijske pravice širokih slojev drugega naroda. Po mojem mnenju znači ta pojav poskus prenosa fašistovskih metod v tujo državo, čemur bi se morala upreti z vehementno silo vsa internacionalna moč delavstva, posebno pa še ona italijanskega delavstva. Žalibog je to danes tako desorganizirano, da nismo čuli niti najmanjših glasov kakega odpora.

Pojav pa preti bodočnosti. Gotovo je, da se bo pri drugi priliki ojačeno ponovil, da bo pri prvi priliki poskusil v konkretniji obliki izsiliti ne samo moralne nego tudi gmotne efekte. Zato se pa mora ta pojav oceniti kot veleznačilen in veleopasen, ter mora delavstvo pravočasno predvideti vse preventivne korake, da uniči ali vsaj oslabi to novo se pojavljajoče strategične namere imperializma.

Kulturni pregled.

(Podaja S. M. Pres).

Moto: Proletariat je edini naslednik velikih klasičnih filozofov in pisateljev. Engels.

Nove kulturne smernice. Meščanska revolucija 1789. leta je porodila v kulturnem življenju človeštva lep, svetel dan. Toda svetloba tega dneva je bila silno kratka in je z momentom, ko se je meščanstvo uživalo v svojo novo vlogo gospodarja, tudi že zatemnela. Ona doba je zapustila za dediščino duševne velikane, kot sta Hegel in Goethe. Naslednikov jim pa ni postavila, ker je takratni tvorni razred miselno vedno bolj in bolj propadal. Danes pa vstopa zadnji razred v areno kulturnega življenja — razred proletariata. Proletariat ne zametava vsega, kar je ustvarila meščanska kultura. „Silno površno je, odklanjati vso gledališko umetnost preteklosti, ker je buržuazna. Že Karl Marx pravi, da proletariatu helenski klasicizem nikoli ne bo smel biti tuj, ker leži v njem nekakšen predokus harmoničnega družabnega reda. Ravnotako pa tudi ne sme biti gluh pri protestih titanskega gledališča, pa naj si že bodo ti protesti izražani v jeznihi tiradah Schillerja ali pa z jedko ironijo Beaumarchaisa. Brez dvoma lahko zabeleži meščanska kultura sijajna dela. Toda izvor vseh teh del je tičal v inteligenci ljudstva, iz mase so vzrasle vsa ta dela. Zato bodo sedaj zopet postala last te mase, ker v dobi kapitalizma so bila last onih, ki so jih lahko plačali, v dobi kapitalizma so bila vsa ta dela navadno blago.“ Tako Lunačarski, ki je zapisal te besede sicer specialno z ozirom na probleme gledališča, je pa povsem jasno, da velja ta ugotovitev za kulturna vprašanja vobče.

Če prav ima proletarska kultura svoje temelje v idejah in ideologijah naših duševnih prvoboriteljev, si po revoluciji ustvarja še posebej sebi povsem adekvatno obliko. Jasno je, da ne more storiti revolucija takoj v svojih

početkih na polju znanstva in umetnosti ravno tako ogromno delo, kot ga mora izvršiti v svojem administrativnem in obrambnem delovanju. Brez kruha ni življenja — brez umetnosti in znanosti pa je vsaj životarenje omogočeno. Toda ravno v zadnjem časovnem razdobju so bili storjeni tudi na kulturnem polju tako ogromni koraki naprej, da se je ruska revolucija že oddolžila tudi v teh problemih človeštvu. Te nove tvorne sile bomo v tej rubriki zasledovali in analizirali. Drugače aktivno pri njih sodelovati ne moremo, ker je ekonomska preureditev današnje družbe predpogoj za tako aktivno poseganje v proletarsko kulturo.

Naša neposredna okolica pa je še vedno izraz mentalitete kapitala, je še vedno izraz propadajoče kaste. In ta sosesčina nam nalaga imperativno neko dolžnost, ki bo naša druga skrb v predali kulturnega pregleda delavsko-kmetijskih „Zapiskov“: biti kritični bodritelj in glasnik vseh onih domačih stremeljenj, ki obračunavajo z neslavno našo preteklostjo in ki imajo elan in voljo, da ustvarijo novo.

Proletkult. Proletkult je kratica za: proletarska kultura. Je to označba za oni pokret v Rusiji, ki hoče navajati kmeta in delavca v to, da si ustvarita sama svojo lastno kulturo in umetnost, kot sta si tudi ustvarila nova pota ekonomije in nov način produkcije. Izpeljemo teoretično ta pokret do zadnje možne konsekvence, pridemo k vsaj delni izločitvi dosedanjih posredovalcev med kulturo in narodom — k izločitvi takozvanih intelektualcev. (Da moč in pomen teh krogov faktično precenjujemo, nam je dokazala njih izselitev iz Rusije. Zapustili so svoj narod, toda to tega naroda niti zdaleka ni oviralo, da ne bi miselno nadaljeval svoje razvojne poti.) Te naloge pa si stavi lahko samo proletarijat, ki si je že priboril politično svobodo in politično oblast, ker šele to dvoje daje možnosti, katerih diktatura kapitala nikjer ne pripušča. (Potrdijo lahko vsi oni, ki so se že ukvar-

jali s prosvetnim delom med našim proletariatom. Obsojeni so na večno polovičarstvo. Končni efekt njih prizadevanja je dokaj minimalen.) Proletkult vrši praktično dvojno nalogo: vzbuja in vodi v življenje umetniške instinkte množice — in skrbi za proletarski strokovno znanstveni naraščaj. In drugače tudi ne more — zvest svojim vodilnim načelom, da niti umetnost niti znanost ne moreta biti izključeni domeni kaste intelektualcev — ker sta torišči udejstvovanja vsega delovnega ljudstva. Zdrav instinkt mladega delavca ali pa kmeta bo vedno lahko obogatil znanost. Zato naj jim bo odprta pot v najvišje naučne institucije. Proletarska univerza je zato delovna zajednica med slušatelji in profesorji. Profesor koristi slušateljem, ker jim podaja iz bogatega zaklada svojih zaznavanj in izkušenj — toda obratno lahko koristi tudi proletarski študent svojemu profesorju, to se pravi znanosti — ker ga njegov nepokvarjeni naravni prarazum in pa njegovo praktično življenje navajata k taki rešitvi raznih problemov, kot jih v normativne vezi ukovana duševnost proforsorskih zborov ne more zaslediti. Študent-delavec pa stoji tudi še vedno z eno nogo v fabriki. S tem je dana tudi garancija, da bo imela znanost stalen in neposreden kontakt z življenjem. In to je zahteva neprecenljive važnosti.

Tudi udejstvovanje proletkulta na polju umetnosti gre slično pot. Umetnost ni umetnost in nima praktične vrednosti, ako se jo vliva v ljudsko čustvovanje od zgoraj. Zato od vse dosedanje umetnosti posameznikov široke plasti niso zaznale prav ničesar. Masa ni bila plačnik njen in tudi ne njen rednik. Proletkult pa postavlja tezo, naj se ustvarjajoči duh posameznika zlije z maso v eno — ta masa naj sama preobrazi vse pobude in naj kolektivno anonimno ustvarja. (Primerjaj ta cilj s pojavom takozvane narodne umetnosti.) Masa naj bo sama svoj umetnik, sama svoj rednik in sama svoja publika. Svoje vidno lice je zadobilo to stremljenje predvsem v treh

stvarih: V splošnem razširjenju umetne obrti, v recitacijskem zboru in v teatru množice.

Recitacijski zbor. Recitacijski (deklamacijski in govorniški) zbor sliči pevskega samo v toliko, v kolikor je tudi zanj najmarkantnejša poteza — podčrtana kolektivnost (skupnost). Naše zanimanje je bilo, pri recitaciji, kakršne smo bili vajeni dosedaj, osredotočeno le na eno osebo, ker je ves izraz prihajal samo od nje. Sedaj se pa zanimamo za večjo skupino, ki pravzaprav nima imena — ker ga kolektivnost ne more imeti. Miselni moment kolektivne deklamacije — to se pravi recitacije v zboru — je torej povsem v skladu z vzgojnimi momenti revolucije. (V tem mnenju me potrjuje tudi stavek Serjožnikova: „... v novi izobrazbi bodočega državljana, ki bo razmišljal več o vseh in o celoti kot pa o samem sebi, bo igrala kolektivna deklamacija veliko vlogo: ona je v večnem boju z egoizmom in sili voljo posameznika v soglasnost z voljo ostalih...“ Pešem doživlja vsakdo zase po svoje. Če pa to pesem prebere skupina, se pojavi naenkrat specifično občutje, ki je lastno vsem in o katerem ni bilo nobenega sledu dokler ni stopila v akcijo ravno množina. Izolacija posameznika — odtrga tega posameznika od doživetja kolektivitete. Funkcija le večji skupini lastnega doživetja pa je ravno ono novo, kar nam pripravi povsem novi in nepričakovani užitek lepote. Ker so pa pri tej panogi umetniškega udejstvovanja tudi možnosti izrabe formalnih elementov velike — le pomislimo na mnogobrojno izbiro glasovnih barv in na mnogoličnost harmoničnih motivov, kar vse pri fizični omejenosti posameznega recitatorja odpade — je gotovo, da bo postala ideja recitacijskega zbora kmalu po vsem svetu popularna. Najpopolnejši zbor je ustvaril dosedaj Serjožnikov v Moskvi. Ideja sama je razširjena že po vsej Rusiji in ni je skoro prireditve, kjer ne bi nastopil slabejši ali pa tudi že popolnejši zbor. V Nemčiji so si tudi že pred leti ustvarili v

Berlinu podobno organizacijo pod imenom „Proletarischer Sprechchor“, ki je nastopala ob najrazličnejših prilikah. V Ljubljani so se lansko leto napravili nekakšni početki, ki pa preko prvih poizkusov niso prišli. Ker pa je recitacijski zbor obogatil umetniška stremjenja, jim dal pestrost in mnogoličnost, smo lahko uverjeni, da so tudi med nami mnogi, ki se hočejo intenzivno posvetiti njega študiju in izrabiti njegovo silno moč pri svojih kulturnih prizadevanjih. Vsem tem priporočam obširen in lep članek našega sotrudnika A. Cesareca v „Književni Republici“ (Zagreb, Setnik II. št. 2). V njem bodo našli dovolj pobude za samostojen pokret.

Teater mase. Novodobni misterij. Francoska revolucija je zapustila sicer precejšen kup revolucionarnih iger, toda niti ena izmed njih ni preživela svoje epohe. Zato je stalo rusko gledališče po revoluciji pred knjižnico, ki je zijala praznine. Le tu intam se je blestelo kakšno literarno delo. Mogoče je bil to delen vzrok, da smo prišli do povsena novega gledališča, gledališčja, ki je absolutno dete revolucije. Naj bo že kakorkoli — fakt je ta, da je bila usoda umetnosti revolucije bolj naklonjena, kot pa tej sami. Namesto literarnega gledališča smo dobili gledališče, ki bi se dalo v svoji monumentalnosti primerjati kvečjemu mogoče še s srednjeveškim misterijem. Teater mase. Masa, ki z igro vpliva sama na sebe. Idejni pokretnik teatra množice in tudi njegov glavni praktični stvaritelj je režiser Meierhold.

Pač si, po knjigah in po vseh opisih, lahko razmišljam igro take vrste, toda manjka mi vtis neposrednega doživetja, zato podam raje v prevodu impresije enega najboljših svetovnih publicistov — Arthurja Holitscherja.

„Središče današnjega življenja v mestu, kakor tudi doživetja naroda, je politika. Zato tudi lahko govorimo o predstavi na revolucijski praznik, kot o političnem misteriju. Na velikem trgu sta bila postavljena dva ogromna odra. Na desni strani bel, na levi rudeč.

Petnajsttisoč ljudi je igralo. Proti koncu predstave pa je sodelovalo stotisoč ljudi, ki so prišli od vseh strani mesta. Velik reflektor razsvetli oder na desni, kjer ima vlada Kerenskega ravno svojo sejo, na kateri sklene nadaljevanje vojske. Od levega odra se začne daljno mrmranje množice, ki je sita že vojske. Invalidi prihajajo do mostu, ki veže oba odra. Na belem odru med tem nosijo debeli kapitalisti vreče zlata pred prestol Kerenskega — od one temne, nerazsvetljene strani se začujejo posamezni divji kriki: Lenin! Lenin! Najprej nejasno, potem že razločnejše. Kerenski gestikulira. Ministrska klop z ministri vred se ziblje. Beli oder zatemni. Reflektor obsveti z lučjo rudeči oder. Krog ogromne rudeče zastave se zbirajo delavci, žene, otroci, vojaki. Kulise tovaren in jetnišnic imajo široko odprta vrata in iz njih vali množica, ki se zbira pod rudečo zastavo. In že se začuje mogočna pesem „Internacionale“. Tisoč grl zavori unisono: Lenin. Bataljoni se formirajo za pohod na most, ki družijo oba odra. Reflektor na ono stran. Ministrska klop se že ziblje kot ladja v viharju. Vojaška straža Kerenskega odda salvo. Ministrska klop se zruši. Dva avtomobila pridrvita. Kerenski napravi „salto mortale“ direktno v avto. Isto ministri. Avtomobila v divjem tempu oddrvita pred zimsko palačo, ktere vrata se z bliskovito naglico odpro, da sprejmejo vase avtomobila. Sedaj poseže v igro še zimska palača: v prvem nadstropju se prižgo naenkrat vse luči — medtem se igra na mostu nadaljuje. Borba na življenje in smrt. Toda ta bojujoča masa se naenkrat združi in mogočno odkoraka proti zimski palači. Iz stranskih ulic marsirajo regimenti, ki se priključujejo onim, ki prihajajo raz odra. Desettisoči in desetisoči — toda kaj je to? Iz ozadja, od Neve, zabobni naenkrat mogočen grom!

„Aurora“, ta zgodovinska vojna ladja, ki je bombardirala leta 1917 zimsko palačo, leži sedaj na natančno istem mestu kot takrat in strelja iz

svojih topov, da povzdigne misterij v doživetje revolucije...

Zimska palača je že zopet nerazsvetljena. Vrata se odpro in iz njih izlete avtomobili s Kerenskim in njegovimi. Onih, ki se vale proti zimski palači, je že stotisoč. Ves ogromni trg je bil napolnjen z maso, ki je vpila, pela, rjula. Strojnice, streli, strašno grmenje Aurore, grozovzbujajoče...

Mi smo za našimi okni pobledeli.

O umetniški vrednosti takšnega teatra se ima lahko to ali ono mnenje. Vznemirjajoče in do zadnjih živcev pretresujoče je bilo gotovo. Nepozabljivo radi svoje neposrednosti, luči, kretnje, radi ideje mase, ki jo je nosila. Tukaj se dela pot gledališču bodočnosti — gledališču mase, ki služi neki politični ideji, ki ideji služi in jo sluša.

Te teorije in ta praksa so naše odziv tudi že v drugih krajih. Manjka sicer v buržuaznih državah ona velikopoteznost, ki si jo lahko pač dovoli Moskva, toda zdravo jedro principa še vedno ohrani svojo vrednost. Tako je berlinski proletariat ravno v zadnjem času prišel na efektno idejo.

Naj govori naš izvestitelj Bruno Frei:

„Zunaj v delavskih okrajih so uresničili načrt, ki je v najožjem sorodstvu z najboljšimi tradicijami ljudske umetnosti. Ljudsko, v najboljšem in najglobljem pomenu besede, je igranje komedije iz življenja za življenje. Ni sicer Kristusovo trpljenje, kar opozarja tukaj na trpljenje jagneta. Ne, so junaki političnega teatra, ki se jih v tej dvorani predstavlja. Toda če natančneje pogledamo je tudi to pasionska igra. Oj ti velika ovca ljudstvo, koliko časa si ostalo jagne!

Komunisti so ustvarili ta potujoči politični cirkus. Imenujejo ga: Rdeča revija v 14. slikah. Igra ni ravno prvovrstna, niti godba ni najboljša. Občudovanja vredno pa je ljudstvo, ki napolnjuje, do zadnjega kotička dvorano. Kje je še gledališče, ki učinkuje v tej nezaslišani meri — tako globoko, navdušujoče, uničujoče? Na uspehu

boš spoznal umetnost! Dva spremljata z opazkami ves potek igre na odru in platnu. Ona sta reprezentanta meso postale razredne borbe. Delavec in meščan (tip: veletrgovina z živino). Ljudstvo, ki sedi in posluša, pa sta predstavnika krvavožive istinitosti. Te ženske iz občinstva so že pri drugi sliki pozabile, da je vse skupaj le igra: z jezno nabrekli žilami oponašajo gospoda meščana, ko ta bodri državnega pravdnika, in vriskajoče pozdravljajo delavca, ko poučuje ženo sprevednika cestne železnice. Tu pošljejo nekega komunista v zapor. On se brani: njegova obramba pa postane volilni govor, čigar istinitost je neoporečna; saj gre vendar v zapor za svoje prepričanje! Prebivalec Marsa nastopi in konstatira, da so na zemlji ljudje, ki garajo in stradajo, da drugi zaslužijo denar. Vzrok temu čudnemu razmerju najde v splošni razširjenosti nekega plemena norcev, ki jih na zemlji imenujejo „proletariat“. Sentimentalna, toda ravno tako učinkovita scena: mož dela v baru. Rdeči cirkus kot propagandno sredstvo — sijajna misel“.

Tudi z manjšimi neruskimi sredstvi se da, kot vidimo, pritegniti publika v potek igre. In le s popolno miselno ali pa dejansko izključitvijo občinstva v sestavi igre — je mogoče umetnost tako popularizirati, da bo postala živa potreba vseh. Katederski esteti se bodo zgražali nad namenom: vriniti dnevna politična vprašanja v sveti hram čiste umetnosti. (Čeprav je to danes edini problem, ki interesira res že vse.) Katederski esteti so se pa tudi zgražali, kadar je napravila erotika svojo invazijo v ta lepi hram. Katederski esteti se bodo vedno na nečem zgražali — ker je to njih poklic. Zato se proletarska kultura ne sme ozirati na krike o profanaciji. Tudi nam je jasno, da

ne more imeti plakat vedno iste vrednosti kot jo ima lahko slika. Toda ta plakat nam je danes bolj potreben od slike, ker ima neposrednejšo zvezo z življenjem. In to si hočemo priboriti.

Konstruktivizem. Černigoj. Novi oder. Nič ni bolj naravnega kot možnost, da podpirajo oni, ki pripravljajo političen preobrat, tudi vsako prevratno stremljenje v umetnosti. Zanje pomenja skoro vsaka revolucija — progres. Zato je nastopila po prvih mesecih ruske revolucije za najskrajnejše tamošnje ekstremiste nekakšna zlata doba. (Seveda se tega ne sme vzeti doslovno. Pomanjkanje papirja in drugih najvsakdanjših pripomočkov ni zamoglo navduševati mlade, ambiciozne elemente kumetniškemu ustvarjanju.) Toda kmalu zatem je sledilo razočaranje, ki ima svoje korenike globoko v psihi naroda oziroma človeštva sploh.

Vsakomur, ki hoče videti, je jasno, da ima naša doba pokret v umetnosti, ki povsem konsekventno izpolnjuje že zadnja dva desetletja. Pokret, ki ustvarja pregrupacijo stila in okusa, analogno vsem drugim zgodovinskim pokretom. Kdor te očitvidne težnje zanika ali pa jim celo odreka življensko opravičenost, je enak človeku, ki sama sebe pohabi, da ne bi slišal onega, kar mu je osebno antipatično ali pa tako tuje, da noče nikoli več videti. Zadnji poganjki teh, današnji dobi odgovarjajočih stremljenj, so razni prosluli „... izmi“. Kljub besni medsebojni borbi so to vendar legitimni potomci našega časa. Anarhija jim je bila mati in individualizem njih pravi oče. Zato je del te strastne dece prožela tolika težnja po nečem, kar še nikoli ni bilo, da so se odgnali in raztrde skorje naše vsakdanjosti in obviseli v zraku med nebom in zemljo.

(Konec prih.)

ŠT. 1

VSEBINA:

<i>C. Š.</i> , Uvodna beseda	1
<i>Roza Luxemburg</i> , Vloga militarizma v akumulaciji kapitala	3
<i>D. Gustinčič</i> , Posestne razmere v Sloveniji	5
<i>Av gust Cesarec</i> , Stjepan Radič v Avstriji	10
Dawesov načrt	14
—t—, V razčiščenje razredne zavesti	18
<i>J. Regent</i> , Nekaj o delavskem gibanju v Italiji	22
K taktiki v narodnostnem vprašanju na Primorskem	27
Pregled:	
Politični pregled	33
Tehnika in narodno gosp.	35
Socialni pregled	39
Delavska zaščita in pravo	39
Gospodarski pregled	42
Kulturni pregled	44

Urejajo:

A. REGENT, INŽ. ŠTEBI, F. ŠTUKELJ
in INŽ. GUSTINČIČ.

Izdaja:

DELAVSKO-KMETSKA MATICA
reg. z. z. o. z.

Izhaja: MESEČNO.

Odgovorni urednik: IVAN VUK v Ljubljani.

Tiska: J. PAVLIČEK v Kočevju.

Pravilno: I. Regent,
F. Štukelj